Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 172 (9855) 1975 чылдың июль 24, четверг | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 көп.

СЭКП Төп Комитединге, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунга, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинге

Бистер, «Союз-19» болгаш «Аполлон» космос корабльдериниң төөгүде улустар аразының бир дугаар кады ужудулгазын белеткээрге болгаш чорударынга киришкен эртемденнер, конструкторлар, инженерлер, техниктер, ажылчыннар болгаш космонавтылар, бистиң коллективтериниң болгаш организацияларының ажылынче улуг сагыш салганы база кичээнгейи дээш, чүректиң ханызындан байыр чедириишкинниг эвилең чаагай сөстери дээш СЭКП Төп Комитединге, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунга болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинге чүректиң ханызындан өөрүп четтирдивис.

Тайбың болгаш улустар аразының дүшкүүрлүг чоруун чавырылдырарының политиказын чайгылыш чокка болгаш шынчызы-биле чорудуп турар төрээн Коммунистиг партияның, чазактың болгаш эш Леонид Ильич Брежневтиң бодунуң бистиң күш-ажылывысты бедин-биле үнелээнинге өөрүп тур бис. Космоска тудуштурулга эртем-техниктиг үндезин айтырыгларны шинтпирлээринге совет болгаш америк улустарының күженишкиннерни каттыштырары черле болдунуп болур болгаш бүгү кижи төрелгетениң эрге-ажыктарынга бараан боор турар дээрзиниң чайыннанчак, бүзүрелдиг үлегер-чижээ болур.

Аңгы-аңгы диптериниң космос корабльдериниң төөгүлүг кады ужудуушкуну космоска бүгү чурттарның кады ажылдажылгазының чаа-чаа делгемнерин ажыдып турар-дыр. Космос делгемнин улам ыңай шинчилээр болгаш шиңгээдин алыр талазы-биле Төрээн чурттуң харыысалгалыг даалгаларын күүседир дээш моон соңгаар-даа үүткүлдүг ажылдаарывысты Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының ленинчи Төп Комитединге, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунга болгаш Совет чазакка бүзүредин тур бис.

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ МААДЫРЫ ССРЭ-НИҢ УЖУДУКЧУ-КОСМОНАВТЫЗЫ ЭШ А. А. ЛЕОНОВТУ ЛЕНИН ОРДЕНИ БОЛГАШ ИЙИГИ «АЛДЫН СЫЛДЫС» МЕДАЛЬ-БИЛЕ ШАҢНААР ДУГАЙЫНДА

ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Совет «Союз-19» корабльдиң АКШ-тың «Аполлон» корабли-биле кады космоска ужудуушкунун чедиишкиниг боттандырганы дээш база оон үезинде эрес-дидим болгаш маадырлыг чорукту кылганы дээш Совет Эвилелиниң Маадыры ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавтызы эш Алексей Архипович **ЛЕОНОВТУ Ленин** ордени-биле болгаш ийиги **«Алдын Сылдыс»** медаль-биле шаңнаар.

Совет Эвилелиниң Маадыры эш А. А. Леоновтуң маадырлыг чоруун демдеглээри-биле Маадырның төрээн черинге хүлер хөрек тураскаалын тургузар.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. ПОДГОРНЫЙ.
ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары М. ГЕОРГАДЗЕ.

МОСКВА, КРЕМЛЬ. 1975 чылдың июль 22.

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ МААДЫРЫ ССРЭ-НИҢ УЖУДУКЧУ-КОСМОНАВТЫЗЫ ЭШ В. Н. КУБАСОВТУ ЛЕНИН ОРДЕНИ БОЛГАШ ИЙИГИ «АЛДЫН СЫЛДЫС» МЕДАЛЬ-БИЛЕ ШАҢНААР ДУГАЙЫНДА

ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Совет «Союз-19» корабльдиң АКШ-тың «Аполлон» корабли-биле кады космоска ужудуушкунун чедиишкиниг боттандырганы дээш база оон үезинде эрес-дидим болгаш маадырлыг чорукту кылганы дээш Совет Эвилелиниң Маадыры ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавтызы эш Валерий Николаевич **КУБАСОВТУ Ленин** ордени болгаш ийиги **«Алдын Сылдыс»** медаль-биле шаңнаар.

Совет Эвилелиниң Маадыры эш В. Н. Кубасовтуң маадырлыг чоруун демдеглээра-биле Маадырның төрээн черинге хүлер хөрек тураскаалын тургузар.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. ПОДГОРНЫЙ.
ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары М. ГЕОРГАДЗЕ.

МОСКВА, КРЕМЛЬ. 1975 чылдың июль 22.

ССРЭ-НИҢ УЖУДУКЧУ-КОСМОНАВТЫЗЫ А. А. ЛЕОНОВКА УЖАР ЧҮҮЛДҮҢ ГЕНЕРАЛ-МАЙОРУ ШЕРИГ АТТЫ ТЫПСЫР ДУГАЙЫНДА

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели Алексей Архипович Леоновка ужар чүүлдүң генерал-майору шериг атты тыпсырын доктааткан.

1975: БЕШ ЧЫЛДЫҢ ДООЗУКЧУ ЧЫЛЫ

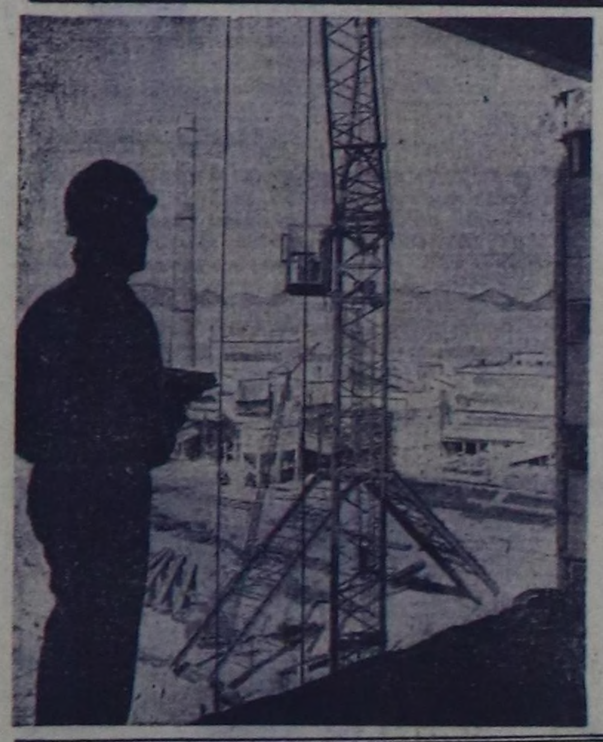

«Тыва даг-дүгү» комбинаттың ийиги эзлчээниң тудуунда. Чаа туттунуп турар корпустан өөрге, комбинаттың иинти хевири.

Комсомолчу Семен Сергеевич Седип-оол бо чугула тудугда каңнакчы болуп, бодунуң үлүг-хуузун киирип турар. Ол— тоску беш чылдың шалыпчыларының одуруунда, коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы. Хүлээнген ажылынга кызымак, харыысалгалыг хүн бүрү үлүг-онаалдазын ажыр күүседир Седип-оолга монтажниктер бригадазы чоргаарланыр.

К. КАРА-ООЛДУҢ фотозу.

МАЛ ЧЕМИ БЕЛЕТКЭЭРИНИҢ ШАЛЫПЧЫ АЙЫ

УЛУГ ДУЗА

Каа-Хем районунуң ажыл-ишчилери ниитиниң малынга 17 мун тонна сигенни, 55,4 мун тонна силосту, 27 мун тонна саваны, 600 тонна будук-бүрүү белеткээр планныг. Районунуң сигенчилери бо хүннерде күженишкиниг ажылдап турарлар. Оларның аразында калбарган социалистит чарыштыг он хонуктан түңнеп турар.

Сөөлгү декаданың түңнелин ёзугаар бирги черни «Бүрен» совхозтуң сигенчилери эзлээн. Ол ажыл-агайга СЭКП райкомунуң, райкүүскомунуң, райпрофсөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ райкомунуң шилчиир Кызыл тугун база акча шаңналын тывыскан.

Районнуң колхоз, совхозтары 656 тонна сигенни, 120 тонна будук-бүрүү белеткээн. Мал чеминиң белеткелинге район организацияларының коллективтери идепкейлиг киржип турар. Боттарынга алган планнарын орук-септелге участогу, № 1, 2 ясли-садтар күүседип алгылаан.

Эрткен дыштаныр хүннерде район төвүнден 400 ажыг кижи шефке киришкеш, 307 тонна сигенни, 44 тонна будук-бүрүү белеткээн. Ылангыя «Коммунизмче орук», «Октябрь 30 чылы» колхозтарга шефчилер эки ажылдаш, ук ажыл-агайларга улуг дузаны көргүскеннер.

Мал чеминиң белеткелин «Ленинчи орук», «Совет Тыва» совхозтар сөөлгү хүннерде үлам шапкынчыда берген.

Н. ДОҢГАН.

АЛААКТАРДА, ОЙМАКТАРДА

Кызыл районнуң «Х Улуг хурал» колхозунуң контора ажыддакчылары, специалистер, механизаторлар — шупту 30 ажыг кижи Ээр-Хол алаагының ортулуктарындан 15 ажыг тонна сигенни кескеш, сараттап салган.

Суурдан барган шефчилер аная бир неделя ажылдаан. Олар ол ортулуктарга 20 ажыг тонна сигенни белеткээрин планнап турарлар.

Б. БАГЫТ-ООЛ.

* * *

Мал чеминиң белеткелинче Өвүр районнуң «Торгалыг» совхозунуң сигенчилери чаа кирген. Аная ажылдаар бригадаларны, звеноларны тодаратканн. Чаа-Суур салбырының 30 кижи составтыг звенозу сигенни хол-биле кезип турар. Олар 20 ажыг тонна мал чемин белеткээннер. Сапаа Маадыр-оолга удуртканн механизастаттынган бригада 145 гектар черниң сигенни кескеш, 50 тоннаны пресстээн. Ону мал кышталарынче сөөртүп эгелээн. Механизатор Виктор Майыны 25 тонна сигенни кыштагларда чедирген.

Совхозтуң дирекциязы, партия комитеди социалистиг чарыштың негелделерин ажылдап хылган. Ону барымдаалап, беш хонуктуң дургузунда эки ажылдаан звенону 50 рубль болгаш вымпел-биле шаңнаары көрдүнген.

Н. ДАМДЫН.

БҮГҮ КҮЖҮН САЛЫРЛАР

Барыын-Хемчик районунуң ажыл-ишчилериниң мурнунда амгы үеде кол сорулга болза ниитиниң малынга быжыг чем баазазын тургузун алыры болуп турар. Агаар-бойдустуң таарымча чок байдалдары мал чеминиң белеткелинче киреринге улуг хожудаашкынны болдурган. Районнуң ажыл-агайлары сиген кезилдезинче кирге-ле неделя четпээн. Ам үүгле «Барлык» биле «Шекпээр» совхозта сиген кезилдезинче кирген. Ол ажыл-агайлар 25 тонна сиген белеткеп алган. Ук совхозтарда механизастаттынган 5 звено ажылдап турар. Кайы-даа ажыл-агый мал чеминиң белеткелин суттаттыг шөлдерде чоруда берген.

Районнуң ажыл-агайлары будук-бүрү белеткелинче кол кичээнгейни угландырып, олче хой күштү мооннеп турар. Будук-бүрүнүң белеткели «Барлык», «Шекпээр» совхозтарда багай эвес. Ол ажыл-агыйларда 286 тонна будук-бүрү кылдынган.

Ниитиниң малынга чем белеткээр ажылга Кызыл-Мажалык суурнуң күш-ажылчы коллективтери улуг дузаны чедирип турар. Олар бо хүннерге чедир 185 тонна будук-бүрүнү совхозтарга кылып берген. Ылангыя район эмнедгезинин, коммунал ажыл-агый черинин, ыяш ажыл-агыйының коллективтери боттарының алган планнарын ажыр күүседиклээн.

Районнуң ажыл-ишчилерининг мурнунда сорулга улут: 9000 тонна сиген, 480 тонна будук-бүрү белеткээр. Ол планнарны доддур болгаш ажыр күүседир дээш мал чеми белеткээр талазы-биле республикада чарлаттынган шалыпчы айга идепкейлиг киришишаан совхозтар ажылчыннары бүгү күжүн салырлар.

В. ЛАРИН,
райкүүскомнуң өдээ ажыл-агый эргелелиниң кол агроному.

Сорулгалар тодараттынган

«Тыва даг-дүгү» комбинаттың ийиги эзлчээниң тудуунуң талазы-биле штабының эзлчеглиг хураалы болуп эрткен. Тудугжулар ажыглаалга кирер ужурлуг объектиниң тудуун эзлээн саадалын турарын барымдаалаш, штаб кылыр чүүлдерин ажылдап кылгаш, ону «Тыва даг-дүгү» тудуг эргелелинге, № 42 тудуг эргелелинге болгаш керээ ёзугаар ажылдап турар организация бүрүзүнге чедирген. Ол бердинген онаалга тудуг-монтаж ажылдарын дүргелелярин көрүп, оон мурнунда турган графикте хожудаашкынны чайладырын айтып турар. Июль айда аажок улуг түңнүг хөрецгинин шиңгээдин алыры көрдүнген. Ол түң бир миллион 448 мун рубльге деңнежир. Ону үүгле күш-ажылды биллиглиг организастаанының, бедик сагылта-чурумнуң, тулугда кижи бүрүзү бодунуң бүгү күжүн үндүргениниң түңнелинде чедип ап шылаар.

Кандыг сорулгалар турун турарын каксы таныжып көрээлиңер. «Тыва даг-дүгү» тудуг эргелелиниң коллективи ийиги эзлчегниң кол корпузунга 800 кубометр демир-бетон хананы салыр, ниитизи-биле 1500 дөрбелчин метр шөлге уран-шевер кылыглыг шаланы шывар, дериг-херекселлерни эптээриниге хереглээр 120 кезек черниң таваан тургузар, 12 дугаар галереяның бетондан куткан чагызын доозар, тудуштурулга ажылдарының бүдүрүлгезинге ажыглаар белен продукция складының тудуун ажыглалга киирер, кол корпустуң санитарлыг белдирлеринге суг дамчыдылгазының болгаш канализацияның ажылдарын бүдүрер болгаш оон-даа өске эргежок чүгула ажылдарны кылып чорудар. № 48 тудуг эргелелиниң мурнунда база улуг сорулгалар турар.

Ам кайы-даа тудугда июль айның планныг даалгазын чедиишкиниг күүседир дээш чарыш калбарган.

Н. ЧЕМЕЗОВ.

ТУДУГЖУЛАРНЫҢ АЖЫЛ-ХЕРЭЭ

Доозукчу чылдың баштайгы чартыында «Кызыл тудуг» эргелелиниң коллективи күженишкиниг ажылдаан. Ук эргелел бо үеним иштинде керээлиг организациялар-биле калы 2 миллион 616 мун рубльдиң ажылын кылыр турган. 3 миллион 56 мун рубль түңге күүседип, планын 116,8 хуудга тайгарган. Бодунуң күжү-биле 2 миллион 179 мун рубльдиң тудуг ажылларын дооскаш, бүдүрүлге планын 119 хуу күүседкен.

Тудуг эргелели бирги чартык чылда 9804 квадрат метр чурттарга шөлүн дужаар турган, 12.141 квадрат метрни кылгаш, бердинген онаалдадан ажыр 23 хууну бүдүрүп үнүрген.

Чурттарга шөлүн ажыглалга киирери көвүдээн. Эрткен чылдын бо үезинге деңнээрге, 3779 квадрат метр шөлдү хөй дужаган.

Тудугжу участоктардан бодунуң күжү-биле кылыр планын 122 хуу күүседкен № 3 участок социалистит чарыштын типлекчизи болуп шылгаран.

Найысылалдың сураглыг тудугжуларының бирээзи эш Белковтун удуртканн бригадазы тудуг ажылларының планын 113 хуу күүседкен. Бо бригаданың чаңгыс ажылчынга онаалтыр көргүзүглери база бедик болган.

С. САНДАН.

БҮГҮ КҮЖҮН САЛЫРЛАР

«Союз» биле «Аполлон»— —Совет Эвилели биле Американың тукпуртуланыр дугуй чок, тырыкыланыр хүртүү чок хуулгаазын корабльдери-дир. Ол ийи болбаазазын корабльдер Октаргайның делгеминге хинктелдир ужугун чораан, бот-боттары чоокшулажып келгеш, бирде катчы бээр, бирде башкаланы бээр, харын-даа оон иштинде чорун чоруур кижилер орнун солчуп аалдажырын телевизордан көрдүм, оон туржук ийи чурттун ооллары боттарының бодалдарын орус болгаш англи дылдарга хостут чугаалажып, хөөрешкенин дыңнадым! Дээр ооллардың Октаргайны шинчилеп чоруурун черле канчап магадавас боор!

«Шаг шаа-биле турбас» деп тываларның үлегер домаа бар. «Союз» биле «Аполлонун» үстүү оракның делгеминге кадыкожа демнежип алгаш, эртем ажылы кылып чоруурун чүүн хөреченлеп турарыл дээрге, күрүнеин тургузуу чежемейниңдаа ылгалдыг болза, дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырар дээш Совет Эвилели биле Америка делегейниң чонунун караанга көзүлдүр бир улуг үүлени кады кылганын бадыткап тур.

Совет кижи сылдыстарже баар орукту баштай ажыдар деп тоолчургу бодалымны чалыы чоразы назынымда шулуктеп чордум. «Марска чедиксээр мен» деп шулүүмдеп одуруглар бо:

Маадыр чонум чүгдээн күжүн чоладчылаш,
Марска баштай ужуп чедиксээр мен.
Эргим ынак совет чуртум белээ кылдыр
Эрте быжар кызыл-тасты тарыксаар мен.

Тайбың политиказы чырык чер кырынга болгаш дээр делгеминге эптиг-найыралдыг чурттаарының буянныг хереэн тарын тур, бөлөрдүн тур, кижи төрелгетенге бараалдын тур. Мээн чуртум, совет чуртум оглу Алексей Леонов Октаргайның делгеминге «Союзтө» башкарып чорда, тайбың чурттаарының улегерин көргүзүп турда, канчап черле магадавас боор.

«Союз» биле «Аполлон» чүгле чер кырынга туржук, дээрниң делгеминге безин ийи аңгы тургузуглуг күрүнеинин кижилери наймаалдыг ажылдап болурун делегейге көргүзүп турда, сагыш-сеткилге өөрүшүүр-дүр.

М. КЕНИН-ЛОПСАН,
чогаалчы.

КАЙГАМЧЫКТЫГ УЖУДУУШКУН

Совет болгаш америк космонавтыларының кады кылган ужудуушкунун эртем-техниканың хөгжүлдезинде, космос делгемнерин шиңгээдин алыр хөректе база бир улуг чедиишкин болгаш бистин черивиске чоок турар планеталарны шинчилээриниң талазы-биле улуг үүленин эгези деп саналар мен.

Бо ужудуушкунун ужурдузазы оон-даа улуг. Ол дээрге, СЭКП-ниң XXIV съезиниң хүлээн алганы Тайбың программазының амыдыралда чайгылыш чок боттанын турарының тодаргай херечизидир. Эртемниң болгаш техниканың чедиишкиннерин тайбың сорулгаларга ажыглаарынче аянзы-бүрү социал системалыг күрүнелерин бистин Коммунистиг партиязыстың кыйгырын келгеня болдунун үре-түңнелин берип турар деп чүвеин бо ужудуушкун маргын чок бадыткаан.

Е. МЕЛЬНИЧЕНКО,
инженер.

Кызыл хоорай.

КОСМОСЧУ ЭЗЛЧЕГ: баштайгы түннелдер

«Союз» болгаш «Аполлон» корабльдериниң ужудуушкунун чырыдар талазы-биле Москванын парлалга төвүнде турар журналистерге июль 22-ниң эртенинде ужудуушкунуң совет талаган удуртукчузу А. С. Елисеев, ужудуушкунуң эзлчег удуртукчузу В. Д. Благов, ужудуушкун башкарарының совет төвүнде америк консультация болуунуң удуртукчузу Чарльз Льюис олар аалдап келгеннер. Олар орбитага кады ужудуушкун үезинде космос эзлчээниң баштайгы түңнелин кысказы-биле кылганнар.

— Бистер кылыр-ла дээн үүлдерин шуптузун күүсеткен бис — деп, А. С. Елисеев демдеглээн. Ужудуушкун башкарарының ийи төвүнүң ажылын херек кырында, боттуг байдалбиле хынаан. Черниң аңгы-аңгы точкаларында турар ол төптерден космоска ужудуушкунну шуут чазыг чокка удуртуп болуру бөгүн билдингир-ийр.

Ч. Льюис башкарылганын совет төвүнүң ажылын болгаш «Союз-19»-тун экипажының хөделиишкиннерин бедин-биле үнелээн. Кады ужудуушкунунуң чедиишкиниг эрткенин база ийи чурттуң специалистериниң бот-боттары-биле сүмележип турган, бүгү операцияларны демниг күш-биле, эки кылганын ол демдеглээн. Хьюстонга база Москва чоогунга бо талазы-биле ажыл дыка дөмей болган. Ол ындыг болур-даа ужурлуг. Корабльдериниң системалары ийи аңгы-даа болза, совет космонавтылар-даа, америк астронавтылар-даа принцип талазы-биле бир дөмей соругаларны күүседип турган болгай. Ол «Союз-19»-тун болгаш «Аполлонун»-даа чер-биле чугаалажыышкыннарын дыңнаарга, оны тодаргай боор турган.

— Амгы үеде, кажан «Союз-19»-тун экипажы национал программаны чедиишкиниг доозупкаш, Черге кээп хонупкан соонда-даа башкарылганын Москва чоогунда төвүнде совет специалистер дежурийлаашкынны үргүлчүлеп, «Аполлонун» ужудуушкунун кичээнгейлиг хайгаарап турар болгаш Хьюстон-биле харыызаа шугуму мурнукузу ышкап ажылдавышаан — деп, В. Д. Благов дыңнаткан.

Келир үеде космоска ужудуушкуннар үезинде экипаждарга дузалап, камгалап алырынга баштайгы кады ужудуушкуннун ужур-дузазының дугайында хөй айтырыгларны А. С. Елисеев биле Ч. Льюистен салган.

— ССРЭ-ниң болгаш АКШ-тың специалистериниң кылып, тургусканы тудуштурулга агрегадын чедиишкиниг шенеп көрген—деп, А. С. Елисеев чугаалаан.

— Ам ындыг буянныг-чаагай айтырыгны техника талазы-биле канчаар шинтпирлеп болуру билдингир апарган— деп, Ч. Льюис немей чугаалаан.

Журналистериниң он хүнде программазы улуг болган. Парлалга төвүнде болган эзлчеглиг ужуражышкынга Моссовет күүскомунуң даргазы В. Ф. Промыслов түве чугаалаан. Ол 1980 чылда Олимпий оюнларының төвү болган Москвада белеткелдер дугайын тайылбырлаан.

Т. АККУРАТОВА,
Л. БЕРНАСКОНИ,
СЭТА-ның корр.

АКЫ-ДУҢМА МООЛЧЕ

Моол Арат Республиканың Завхан аймаанче бистин республиканың партия ажылдакчыларының делегациязы чорушкан. Оон составында СЭКП Тыва обкомунуң чиик, аъш-чем үлетпүрүнүн болгаш садыг киллизинин эргелекчизи С. С. Таная, СЭКП Тес-Хем райкомунуң пропаганда болгаш агитация киллизинин эргелекчизи Ш. С. Кочега кирип турар.

Делегацияның кежигүннери акы-дуңма Моолдун партия организацияларының ажылы, социализм тургузуушкунунда чедиишкиннери-биле таныжар.

ЗАВХАН АЙМАКТАН АЛЧЫЛАР

МАРН-ның Завхан аймак комитединиң сектор эргелекчизи Пэрэлий Гомбо, аймактың нам комитединиң инструктору Дямбасурен Донев бистин республиканың найысылалында чедип келген.

Олар республиканың партия организацияларының ажылы-биле таныжып, аргадуржулгазын солчурлар.

„САЛЮТ-4“: ийиги экспедиция доостур мурнуу чарыында

УЖУДУУШКУН БАШКАРАР ТӨП. (СЭТА). Июль 22-нин хүнүнде Москваныбиле үш шакка чедир орбитада эртем станциязы «Салют-4» черни 3279 катап, оон иштинде ийиги экспедициялың экипажы-биле Виталий Севастьянов олар 59 хүнүнүң иштинде эртем-техниктиг шинчилелдериниң болгаш дуржулгаларның калбак программазын күүседип турар.

Станциядан келген медээлерни болгаш медицина шинчилгезинин түңнелдериниң анализин ёзугаар алырга, П. Климук биле В. Севастьяновтун кадыының байдалы эки бооп турар. Экипажтың ийи кежигүннери орбитаның «Салют-4» станциязының космоска ужудуушкунга чораан бүгү үезинин дургузунда ажылдаар улуг аргалыг бооп турар.

Петр Климук биле Виталий Севастьяновтун эзлчеглиг ажыл хүнү июль 22-де эртенгинин 4 шакта доозулган. Программа ёзугаар ол хүн коллуунда-ла медицина шенелделери-биле эрткен. Космонавтылар хөй янзы үүлдерни хемчээн шыдаар «Полином» дээр аппаратура дузазы-биле түрек-ламыр системазының түннел шинчилгезин кылганнар. Ужудуушкунун сөөлгү кезээнин үезинде космонавтыларның байдалын тодарадыры-биле велоэргометрнин болгаш тускай хептерниң дузазы-биле шинчилелдерни кылган. Ол ышкаш чер кырынга соолунде келгенде лабораторияга биохимиктиг анализти кылыры-биле экипажтын ийи кежигүннериниң ханын алгаш, тускай савалап шыгжаан.

Техниктиг дуржулгаларның программазын ёзугаар экипаж «Дельта» дээр чаа тускай системаны ажыглап, ону көргеннер ужудуушкуннун бедиин радиобиле хемчээриниң, астроприборларның дериг-херекселлери, саналга машиназы кирген ол системаның дузазы-биле черден башкарылга чокка, орбитаның параметрлерин тодаралып, ужудуушкуннун өске-даа байдалдарын корабльдин болунга-ла ылавылап көөр аргалыг.

Станцияга эзлчеглиг ажыл хүнү июль чээрби ийиде 11 шак 30 минута турда эгелээн. Ол хүнүнүн программазын ёзугаар станциянын моон соңгаар тускайлап ажылдаарынга системаларны болгаш аппаратураларны белеткээр, а ол ышкаш рентген хереллериниң тараар байдалын хемчээр, шинчилээр.

ЧАЙ—ЭЛБЕК СҮТТҮҢ ҮЕЗИ

Партияның XXIV съездинин төөгүлүт шиитпирлерин амыдыралга боттандырбышаан, биистиң республиканың малчыннары тоску беш чылдың доозукчу чылынын бирги чартынында чамдык чогумчалыг түнелдерни чедип алган. Чижээ, сүт садарының чартык чыл планы 101,5 хуу, дуктүү — 135,7 хуу күүсеттинген. Бо талазы-биле багай эвес көргүзүглерни Тожу, Тес-Хем районнар чедип алган. «Тоора-Хем», «Кызыл тараачын», «Көк-Тей», «Ленинчи орук» совхозтар эзт, сүт болгаш дүк садарының планнарын ажыр күүсеткилээн. Тус-тус малчыннардан «Кызыл тараачын» совхозтуң саанчызы Тамара Матина чартык чылда инек бүрүзүнге онаштыр 2159 кг сүттү, СЭКП-ниң XXII съездизи адыг совхозта Монгуш Алдынкыс, «Көк-Тей» совхозта Анна Гусакова бир инекке онаштыр 1742 кг сүттү саттан.

Оон-биле чергелештир хой-хой ажыл-агыйлар 1975 чылдың бирги чартынында мал ажылының продуктуларын бүлүрерин бөлгаш күрүнеге садарын кудулаткан, маллың баш-санын эвээжеткен болуп турар. Оон уламыдан республикага ниитизи-биле сүттү бүдүрери болгаш садары эрткен чылдың ол үезинде турганындан 10,9 хуу эвээжээн. Ылангыя Улут-Хем, Таңды, Бии-Хем районнарның ажыл-агыйлары сүт садарын кудулаткан болгаш чартык чыл планын күүсеттээн. «Барлык», «Чыраа-Бажы», «УТКА 25 чылы», «Күш-ажылдың хостуу», Тока аттыг совхозтар, «Хадың» колхоз сүт садар талазы-биле улуг өрелиг артканнар. Бай-Тайга, Өвүр, Чөөн-Хемчик, Эрзин районнар база-ла сүт садарын эрткен чылдың деннелиндеи кудулаткан.

Сүтту бүдүрери болгаш күрүнеге садары эрткен чылдыындан кудулап турарының кол чылдагааны болза инектериң баш санының кыырылганында болгаш продуктулуунун кудулаанында болуп турар. Чижээ, Таңды районга инектиң саны 1975 чылдың алды айының дургузунда 476 башка, азы 8 хуу эвээжээн. Бир инектен саап алыр ортумак сүт 53 кг, сүттүң ниити бүдүрүлгези 353 тонна азы 11 хуу кудулаан. Оон ынай Улут-Хем районга инектиң саны 197 башка, сүт бүдүрүлгези 413 тоннага, бир инектен саап алыр сүт ортумаа-биле 136 кг эвээжээн.

Сүт бүдүрүлгезинин кудулаарынга эрткен кыштың аарберге агаар-бойдус байдалдары, мал чеминин чедишпези салдарлыг болганы билдингир. Ынчалзажок сүт бүдүрүлгезинин кудулаанын хынап көөрге, ол чорук көдээ ажыл-агый база белеткел органнарының, ажыл-агыйларның удуртукчуларының, специалистериниң талазындан суттуг мал ажылын четпес удуртканының уржуу болуп турар. Дыка хой фермаларга инектиң чемгерилгезин, ажаалдазын багай организастап турган. Чижээ, Бии-Хемиин ажыл-агыйлары мал чеми четчир турбуже, ону чөп ажыглавайн, малдың ажаалда-тежээлдезин багай организастаанының уламындан бо чылын сүтү эрткен чылдың ол үезинде турганынга 265 тоннаны чедир албаан.

Хынаддадан илерээни-биле алырга, хой-хой ажыл-агыйлар инекке чемни болбаазыратпайн берип турган. Таңды районга хынап көрген он сүтбараан фермазынга кыш эгезинден бөөр 12 мун тонна болуун чемни, оон иштинде 9 мун тонна саванны малга берген. Ынчаларга ол чемнериин чүгле 2,5 мун тонназын химиктиг болбаазыраткаш, 3,8 мун тонназын буска чымчаткаш берген болуп турар. Ынчаар чемгерерге инектиң суду эвээш болбайн канчаар! Сүт бүдүрүлгезинин кудулаанының кол чылдагааны агаар-бойдустун берге байдалында, мал чеминин чедишпезинде эвес, а бар чемни болбаазыратпайн, аваа-ла төп берип турганында дээрзи оон тодаргай ышкажыл. Ону мындыг факт база бөлүткап турар. Бии-Хемде «Халын» колхоз кышка удур бир баш инекке онааштыр 17 центнер чемгерилге единицазын белеткеп алган турган. Ынчалзажок инекке чемни белеткевейн олчаанга каап берип, чемгерилгени үзүктелдирип турганының уржуундан 450 баш саар инектиң 89-унун сүү соглуп калган. Ынчангаш колхоз бо чартык чылда бир инекке онааштыр 157 кг сүтү чедир албайн барган.

Эртем-шинчилел албан черлериниң сүмезин өзугаар карбамидти инектиң чем рационунга холуп бөөрге, сүт элбеп турарын практика көргүскен. Ону бисте канчаар боттандырып турарыл? Тодаргай фактылар бо. Чөөн-Хемчик болгаш Бии-Хем районнарның ажыл-агыйларының 15 сүт-бараан фермазын хынап көөрге, 12 ферма карбамидти инектиң рационунга холувайн турары илерээн.

Оон ынай мочевинаны мал чеминге белоктуг немелде кылдыр ажыглаары онза чугула ужур-дузалыг болуп турар. Бир эвес инекке бөөр мочевинаның хонукта хемчээлин 90—110 грамм чедирер болза, инек 300—320 грамм протеинни немей алыр апаар. Ол чорук инектиң сүдүнүн элбээринге чугула салдарлыг.

Чай — элбек сүттү алырының үезин болгай. Малды чайын одарладып ажаарының чедиишкини хамыктың мурнунда ону ногаан өт-сигеп-биле эки хандырарындан хамааржыр апаар. Чайын инек хоолулуг бүдүмелдериниң 75 чедир хуузун ногаан өт-сигепден ап турар болгай. Ынчангаш хамык ужур чүдел дээрге малдың чайны одарладылгазын эн-не билдилиг организастаарында, ону чогуур үезинде эки өттүг, серии чайлагларже үндүрериниде, саар инектериниң дүнеки одарладышкының организастаарында-дыр. Ажыл-агыйларның удуртукчуларының, тускай эртемниглериниң дөрт хүлээлгези болза одарларны хой сүттү, этти алырының үнер дозу кылдыр чөп ажыглаары, чайлаглашкының мергежилдиг организастаары болур.

Чайны үеде одарны хуваап алгаш, хүн бүрүде малды чаа, чүм өттүг черге кадарары, одарны удаа-дараа солууру, малдың суттадын үзүктел чок болдурары кончуг чугула. Бистиң республиканың ажыл-агыйларында ат-сураглыг, дуржулгалыг кадарчылар эвээш эвес. Чижээ, «Алдан-Маадыр» совхозта Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Ооржак Дажы-Намчал, Эрзинде «Чаа орук» колхозта Ынаалай Бады-Хөө, «Революцияның чалбыыжы» совхозта Иван Сафонов болгаш өскелерни-даа адап болур. Шак ынчалдыг мурнакчыларның чер одарын чайны үеде ажыглаар талазы-биле дуржулгазын нептередир херек.

Чайны одарладышкынны чөп ажыглаар чорук малдың семиртилгезинге, оон продуктулуунун бедиирине улуг салдарлыг. Чайны тайга одарларын ажыглаар дугайында СЭКП обкомунун бюрозунун болгаш республиканың Министрлер Чөвүлелиниң доктаалында салдынган соруулгаларны амыдыралга боттандырары ажыл-агый органнарының, ол ышкаш колхоз, совхозтарның удуртукчуларының, тускай эртемниглериниң чүгүлө херээ болуп турар.

Амыы байдалды алырга, бир эвес сүт-бараан фермаларының ажылынче кичээнгей салырын күштелдирбес, малчыннар-биле организакчы ажылды эжиитпес болза, сүт бүдүрериниң база садарының чыл ылары үстүп болур чалавас. Ону канчап-даа болдурбас ужуруг бис. Ынчангаш малчыннар ортузунга организакчы болгаш масса-политиг ажылдың деннелин бедидери, фермаларның ажылының түнелин неделя санында ажыл-агыйларның удуртукчулары, специалистери үндүрери, ол дүшта онза кичээнгейни курлавырларны болгаш болдунар аргаларны ажыглаарынче угландырары эргежок чугула.

В. КУРКУТОВ,
республиканың көдээ ажыл-агый министриниң ораланчызы.

«Тыва даг-дүгү» комбинадының ийиги эзлчээниң түүү декабрь айда ажыглалга кирер. Ам ында технологтуг дериг-хереселдерниң монтаж ажылдары-биле катай шалаларны уран-шевер мозаиктиг чурумалдар-биле каастап, шып турар.

Янзы-бүрү өңнүг даштар, шилдер, бүдүмелдер дузазы-биле шала шыварынга Хапық-оол Дазаевич Куулар баштаан бригада бүдүрүлгечи эки көргүзүглерни чедип алган. Олар ай санында бердинген планны доктаамал ажыр күүседип, мурнакчыларның одуруундан дүшпейн келген.

ЧУРУКТА: Х. Куулар ажыл үезинде.

К. КАРА-ООЛДУҢ фотозу.

Стахановчу шимчээшкинниң 40 чылынга

ЛЕНИНГРАД. Бо чурукту Неваның В. И. Ленин аттыг машина кылыр заводунга тырттырган. Ында 365 бригада коммунистиг күш-ажыл дээш шимчээшкинде киржип турар. Заводтуң 3.802 ажылчыннары коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы деп хүндүлүг атты эдилеп турар болгаш оларның 150 ажыы тоску беш чылдың бүдүрүлге даалгазын хуусаадан эрте доозупкан.

Ленинградтың эң баштайгы стахановчуларының биргээзи коммунист Александр Васильевич Душенков коммунистиг күш-ажыл коллективи — № 6 эптелге-механика цегиниң мурнакчы бригадазының кежигүннери-биле чугаалажып тур.

Хоочун ажылчын А. В. Душенков Неваның машина кылыр заводунга 1921 чылда келгеш, чаңгыс-ла № 6 цехке 47 чыл иштинде ажылдаан.

Ол Ленинградтың мурнакчы ажылчыннары-биле кады 1935 чылдың ноябрь айда Москвага болган стахановчу ажылчыннарның бирги Бүгү-эвилел чөвүлел хуралынга база киришкен.

А. В. Душенков төлептиг дыштанылгада-даа болза, бодунуң өөреникчилериниң болгаш салгакчыларының ажылдап турар төрээн заводу-биле харылзаазын үеспейн турар.

ЧУРУКТА (солагай таладан оң талаже): А. В. Душенков, Г. Баукш, Б. Н. Молодкин, бригадир Л. Д. Бабуков, И. Корольков олар.

С. СМОЛЬСКИЙНИҢ фотозу.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

Эрзин районнуң «Коммунизмче орук» колхозтуң сигенчилери бо хүннерде 330 га ажыг черниң сигенин кезип, оон 230 газын бөлген. Мал чеминиң белеткелинде 6 бригада ажылдап турар. Оларның иштинден Маратыда сиген кезип турар бригадада сенокосилка башкарыкчылары Сергей Сотпа, Адыя Сүрүң-оол, тракторист Виктор Ооржак олар хүн нормазын үргүлчү ажыр күүседип турарлар.

ЧУРУКТА: В. Ооржак.

Х. МОНГУШТУҢ фотозу.

Бижикчилер дыннадып, саналдап, шүгүмчүлеп тур

КИЖИ БҮРҮЗҮНҮҢ ХЕРЭЭ

Өвүр районнуң «Торгалыг» совхозтуң төвү Чаа-Суурнуң кудумчуларын болгаш чуртталга бажыннарының чанын ногаанчылар талазы-биле ажыл бо чылын элээн калбарган. Мурнунда ыяштар суггарар тускай машина чок, участоктарны түс-түс албан, организация черлеринге быжыглаваан турган. Бо талазы-биле ажылды экижидип, сүүр ногаанчыылгазын бүгү-ниитизин, кижи бүрүзүнүн херээ боллурар дээш көдээ Совет боттуг хемчегларни ап чоруткан.

Чуртталга бажынының чанынга-ла 5-тен 10 чедир дөс ыяшты олуртун, янзы-бүрү чечектерни тарыыры, клубтун, школаның, эмнелгенин, харылзаның бажыннарының чанынга клумбаларны кылыры ялбан деп шиитпирлээн.

Чаа-Суурга 1975 чылдың ыяш олуртур сезонунуң үезинде ниитизи-биле 235 дөс ыяшты немей олуртқан, төп кудумчуда 224 погон-метр херимни болгаш сүүр чанында фермада 256 погон-метр кажааны чаартып кылган бооп турар.

Көдээ Советтиң күүскомунун шиитпирин өзугаар кылып чоруткан бо болгаш өске-даа ажылдарны организастап, чоруларынга совхозтун салбыр эргелекчизи Матпаа Базыр-оол, партия эге организациязының секретары Текек Монгуш, местком даргазы Ажы Анайбан олар идепкейлиг киришкенин демдеглээр херек.

Ногаанчыдылга ажылынга бо чылын совхоз ажылчыннары Н. Шожай, М. Кызыл-оол, Т. Магажык, Д. Сенлажы, В. Саная, Р. Доспан болгаш өскелер-даа база идепкейлиг киришкеннер.

Тараан ыяштар мандып өскүн дээш оларны суггарарын, ажаап карактаарын организастаан. Бо сорулга-биле суг сөөртүр машинаны база тускаңнарга хамааржыр. Оон чурттакчылары боттарының участоктарын, бажыңнарының девискээрин чаагайжыдып, ногаан ыяштарны олуртурунче кичээнгей салбайн турарлар. Оларга бо талазы-биле чаңгыс эвес удаа сагындырып, сүмелеп келген.

Чаа-Суурнуң ырыда алгапйөрээттингени ышкаш каас-чараш болгаш аян-шинчилиг болзун дээш оон чурттакчылары, ында хой-ниити организациядары моон-даа соңгаар хой ажылды кылыры негеттинип турар.

Т. ТАМБАЖЫК,
көдээ Советтиң күүскомунуң даргазы.

ГАЗ БЕРИЛДЕЗИН ЧУРУМЧУДАР

Өвүрнүң төвү Хандагайты — районда сайзыралдыг суурларның бирээзи. Оон чурттакчы чону өзүп көвүдээн. Суур-даа өскен. Чонуун культурлуг амыдырал-чуртталгазының негелдези улгаткан. Электри чырын чон калбаа-биле ажыглаап турар. Бажыннарда одаар газ база бар апарган. Ам суурда 200 ажыг газ плиткалары бар. Ынчалза-даа чонну газ-биле хандырарының айтырыын К. Т. Ховалыг удуртқан Хандагайтының коммунал ажыл-агый конторазының газ шыгжаар складын долгандыр үглей бөөрлер. Ол газты берип турарында кандыг-даа өзү-чурум чок. Оон ужурунда газ бижидип алган квитанциялыг кижилерге газ артпайн барган болур. Ону үлөөр кижи дөргүл-төрел, таныш-көрүштеринге бир дугаарында бөөрин бодаар. Олары квитанция чок-даа болза, 6 рубль сунарга-ла бере кааптар. Ак-Довурактан бир машина галтыг баллоннар эккелди. Газы төнген баллоннарны эккелиңер дээн. Ол үеде кудумчула машиналыг, мотоциклдиг кижилер чүгле каннаар чүве болду. Машина-балгат чок кижилер баллоннарны чүктешкен, машина-балгатка бастырып каа дег, берге болду. Чадаг улус четтигип чадажып чорда-ла хереглээн чүвези төнүп калган.

Бо чылдың июль 4-те чүгле газ бижидип алганнарга бөөр бис дээн шупту 91 баллон бар болган. Улус бежен дугаарын ап чорда-ла төнгендир дээн. Артканын база-ла билдингир таныштар, төрелдер алган. Ынчангаш чонну газ-биле хандырарын чурумчудуп, ону өлбедир эккеп, чедирип көөрин база хожудатпас болза эки. Газты канчаар ажыглаарын ол конторанын ажылдакчылары чонга тайылбырлап бербейн турар.

К. ООРЖАК.

ТАҢНЫЫЛЫ—УЛУГ ШООЧА

Иштии-Хем суур тайгазын элээ чурумалдыг черде. Ында культураның олаа клуб шору ажылдап турар. Анаа кино, концерт, лекция, беседа-даа болур-ла. Ажылчы чонуун дыштанылгазын ажыктыг кылдыр эрттиреринче клубтук ажылдакчылары кол кичээнгейни салган...

Хостуг шагында ном номчуурунга кым ынак эвес боор?! Бо суурда номга ынактар база-ла хөй. Ынчалза-даа ном-зептер колдуктаан улуг, биче кижилер библиотекаже углай баргаш-ла дегийт эвес көөп турар мындыг. Олардан мындыг чугаалар-даа дыңналыр:

— Ном солуп алыр дээш ийи-үш хүн чоруп келдим, эжим. Улуг кара шооча-ла халаа берген турар боор-дур.

— Мен бала, эжим. чалаштым. Эргелекчизи та лараан, та ырак-узакче чоруй барган, та шөлөөлөөн.

— Улуг шооча — таннылы ол ышкажыл, уругларым— деп, ашак кижиниң база-ла хомудааны дыңналыр.

Бо бичии суурга библиотека ажыттынга-ла ийи чыл чедип турар. Ынчалза-даа бо үеним дургузунда чаңгыс-даа удаа номчулга конференциязы, диспут болбаан. Ажыттынган дээрезинде ажыл аная шорула турган. Оон чоорту ажыл баксыраан, библиотекаже харын бүзүрелиг таннылы — кара шооча улусту чагдатпастаан, бараанын көргеш-ле, корткан ышкаш, дегийт-ле эвес чаныптар. Ынчангаш библиотека дугайында улуг, биче-даа номчукчуларның аразында хомудалдың чугаа-соодунун үнүп турары бо.

Оон эргелекчизи Зоя Сарыгбай — хып дээй аныяк, комсомолчу. Элдеп кижи та чалгаазы ол, та арай турамыы ол. Хөнү четсе ажылдар, хөнү четпезе ажытпас: улуг кара шоочазын халаннадып каап, бажынын уу-биле чиде бөөр. Библиотеканың ажылдаар, дыштаныр шактарын айытқан чарлал бижии-даа чок. Хурал-суглаага библиотеканын багай ажылын чугаалажын шаг болган. Оон комсомолчу Сарыгбай түннел үнүрбөөн. Кыжын болза библиотека соок-тур дөп чыдлаганнаар, а чайын чылдагаан билдинмес. Улуг шооча — идегелдиг таннылы ол.

Арыг-Узуу көдээ Совети бо дугайын ач канчаар шиитпирлээр ирги?

А. САНДАН.

Улуг-Хем район.

БАШКЫЛАР—КӨДЭЭ ИШЧИЛЕРГЕ

«Тээли» совхозтуң Найырал салбырының Дөп-Теректе тараа шөлү-биле бар чор бис. Оруктуң ийи талазында тараа-даа чаагай үнген, бир дески чалгып чыдар. Буга ужундан ырак эвесте майгын чанынга машина доктаай берди.

Суггатчыларга аъш-чем чедирип, одаглар эргээн автобус оон ынай чорупту. Дужүрүп каан шоодайларның биргээзин алгаш, майгынче кылаштанканымда, резин сапогтарлыг, эъди хүнге хүрере берген эр чугүрүп олур. Удаткан чок чеде хонуп келгеш, мендилешкеш, шоодайны көдүржү берди. Автобустан дужүрген чуъктү майгынче дажыглаап, аайлап каап, аъш-чем хайындырып, аравыста хөөрешпишаан, ажылдан кириптивис.

Ол болза Тээли ортумак школазының башкызы Леш-оол Дөнгакович Максыр болду.

— Шөлөөни мынчаар эрттиреррге магалыг-ла чүве-дир. Көрбес силер бе, эъл-кеш безин хүнге хүрерип келген—деп, ол хөөрей-дир. Ам ийиги суггарылганы чорудуп тур бис.

Леш-оол Дөнгакович кылган ижинге чоргаарланган чүве дег ногаан хевис ышкаш хову сымнас кызыл-тасты эргий көрүп, хүлүмзүрүп тур.

Тээли ортумак школазының башкылары Леш-оол Максыр, Олег Барба, Анатолий Дөпул, Ховалыг Орус-оол олар эзлчеглиг шөлөөзинде төрээн совхозунга ажыктыг ажыл кылып, тараа суггарып ажылдаарын шагда-ла шиитпирлеп алганнар. Ынчангаш олар шөлөөзин ал сал-ла Найырал салбырның баштаар черинге кээп, кылыр ажылын дугуржун алганнар.

Салбырның гидротехниги Иргит Багай-оол башкыларны чылыг хүлээп алгаш, майгын, аъш-чем болгаш тускай хептер-биле хандырып чепсеглээш, Дөп-Терек шөлүнден 117 гектар кызыл-тасты айтып берген.

Баштайгы суггарылгада арык чаяр, суг база эвээш — ажыл элээн берге турган. Ынчалзадаа сөглөөн сөс—керткен ыяш деп үлегер домак бар, эгелээн ажылды эчизинге чедирер-ле болгай. Башкылар бергелерни ажып шыдаан. Изиг, каан хүннерде колдуунда дүне суггарын турганнар. Ам ийиги суггарылга чиик чорун турар. Чоокта чаа болган түңнелге Леш-оол Дөнгаковичиниң удуртқан суггатчыларның башкылар звенозу тиилекчи болуп, шаннаткан.

Салбырның партия организациязы болгаш салбыр баштаар чери башкыларның эгелекчи чоруун бедии-биле үнелеп, оларга үргүлчү кээп, хереклер чүүлдер-биле үзүк чок хандырып турар.

Б. САЛЧАК.

МАШИНАЛАР КАМНАЛГАЛЫГ АЖЫЛДААР

Көдээ ажыл-агый ажылдарында ажылдап турар машиналарга хамаарыштыр ажылдап кылыышкынның болгаш кывар чүүлдү чарыгдаарының чаа чижек нормаларын ССРЭ-ниң Көдээ ажыл-агый министерствозу бадылаан. Ол дугайын ук министерствонуң Механизация болгаш электрижидилге талазы-биле кол эргелели СЭТА-ның корреспондентизинге дыңнаткан.

Ындыг нормаларны тургузары черле эргежок чугула бооп келген. Колхозтар болгаш совхозтар чаа мәрианың тракторларын болгаш машиналарын алгылаан. Оларны ажыктыг кылдыр ажыглаарынга бергелер таваржып келген, чүл дээрге: ажылдап кылыышкынның болгаш кывар чүүлдер чарыгдаарының чер-черге күштүг турган эргижирээн, янзы-бүрү нормалары ажылга шаптын кадып келген. Ам ол дүүшпес чорукту чайлаткан. Нормалар талазы-биле чаа чыынды — Бүгү-эвилелдии бооп турар болгаш бүгү колхозтарга, совхозтарга күүседири албан бооп турар. Оон-биле кады ол болза тус черде онза байдалды барымдаалап неврүн базэ албан болдуруп турар. Чаа чижек нормаларны шыны-биле ажыглаар төлөзде, шөлдерниң, одарларның, шынааларның кол характеристикаларын, хөрзүннүң кадыг-чымчааның байдалын, черниң ийленчээн болгаш өске-даа онза чүүлдерни ылаптыг билген турар ужурлуг.

Чижек нормаларда машиналарның аргаларын база барымдаалаан. Чижээ, К-700, ДТ-75М, ЮМЗ-6Л тракторлар, депшилгелиг технология-биле, дүргени бедик байдал-биле ажылдап шыдаар. Ынчангаш оларга норма улгадыр. Ынчалза-даа ону карак дашты-биле көрбейн, эртемге үндезилеп, күш-ажылдың болгаш механизаторлар дыштанылгазының эң ажыктыг, боттуг талаларын шыңгыы барымдаалап турган боттандырар.

Ажыл-агыйларның специалистериниң сорулгазы — бо ажылды чаа норма өзугаар эде-иврүп, ук нормаларны тус черниң байдалынга эң-не тааржыры-биле ажыглаары болур. Бо — черле чугула ажыл. Чамдык ажыл-агыйларның шагда-ла бүзүредип кааның өзугаар алырга, чаа нормаларны шын ажыглаар чорук хөрзүннүн кол болгаш тарылга мурнуу чарыымаганы ажылдап кылыышкынынга күш-ажылдың бүдүрүнчүлүүн 7 хуу белидер, ыывар чүүл чарыгдалын 10 хуу кызырар арганы берип турар.

(СЭТА-ның корр.).
Москва.

Идеология ажылынын хрониказы

Пропагандистер ажаалдада

СЭКП обкомунуң пропагандистер болуктери Белгород областың колхозтарынче болгаш совхозтарынче үнүпкен. Оларның составында — чогаалчылар, чурукчулар, журналистер-партия, хөй-ниити болгаш культура организацияларының база албан черлериниң ажылдаачылары бар.

Кубаньның, Доннуң болгаш Запорожье облазының дүжүттү дүрген ажаарының аргаларын шиңгэдип алган механизаторларының үлегери-биле ажылдап турар мурнакчыларның дуржулгазын нептередиринге олар дузалаар. Пропагандистер хову турлагларынга барып, аңаа комбайнерлер болгаш чолаачылар-биле ужуражырлар.

Н. ПОТЕРЯЙКО.

Белгород.

* * *

ШИНЧИЛЕЛ

Днепропетровскиниң Петровский аттыг металлургия заводунуң социологтары кол цехтиң ажыл, амыдыралын ханызы-биле шинчилеп көргеннер. Бижыг эп-найыралдыг коллективке күш-ажылчы сагылга-чурум-даа, ажылчыннарның чогаадыкчы идепкейи-даа бедик болур деп түңнелди олар үндүргеннер.

Партия база комсомол организацияларының секретарларынга, профэвилел активчилеринге, бүгү коллективке социологтарның шинчилел ажылының түңнелдерин партком таныштырган. Цехтерге мораль талазы-биле эки байдалды тургузарының хемчегларын ажылдап ыкларын. Колхозта улусчу университетте эргелеп башкарылганың факультедин ажыткан, аңаа инженер-техниктиг ажылдакчылар өренир.

Г. ЦУРКАНОВ.

Днепропетровск.

* * *

ЭРГЕ-ХООЙЛУНУ ӨӨРЕНИП ТУРАР

Нижний Тагилде «Билиг» ниитилелиниң чанында тургустунган эрге-хоойлу билиглериниң ийи чылдыг улусчу университединиң курузун ниитилел эртемнериниң 160 башкылары, улусчу дружиналар удуртуучулары, профэвилел активчилери доосканнар.

Олар — университеттиң баштайгы доозукчулары. Аңаа лекцияларны мергежилдиг юристер номчаннар. Ылаңгыя профэвилел активчилери күш-ажыл эрге-хоойлузунуң талазы-биле чаа-чаа билиглерни шиңгэдип алганнар. Ол ышкаш олар хамааты, өгбүле болгаш чуртталга хоойлужудулгазының норма-чижектери-биле танышып, эш-хуу судтарының ажылының арга-дуржулгазын өренип алыр аргалыг болганнар.

Эрге-хоойлу билиглериниң улусчу университеди дыңнакчыларның ам чаа чылдазын чорудуп турар.

С. КРЫЛОВА.

СЭТА-ның корр.

Нижний Тагил.

УЖУДУУШКУН ДООЗУЛГАН, ПРОГРАММА ЧЕДИИШКИННИГ КҮҮСЕТТИНГЕН

СЭТА-ның тайылбырлакчызының айтырыгларынга «Союз—Аполлон» программаның совет таладан директору профессор К. Д. БУШУЕВ харыылап тур.

— «Союз» болгаш «Аполлон» корабльдериниң ужудуушкуну чоруп турда кандыг шак азы минута Силерге эң-не чугуда болгаш сүрэзденчиг болчук ирги, Константин Давыдович?

— Ындыг үелер хаш-даа болган. Ракетаны салып үндүреринің удуртукчузу «Кедүрлүп үнер!» деп команданы берип турган ындыг секундаларда канчан сүрэздевес боор. Ракетаның бүгү туруштарда ыыдажып, үнгеш ылаптыг салыышкыны турбаан,— дуржулга шенээнкин база турбаан болгай. Ынчаңмыже салып үндүрүлге чаңгыс секунда-даа дажыышкын чок, ылап шын болган. 15 шак 28 минута турда «Союз-19» орбитаже үне берген. Чели шак болганда чаа дүвүрээшкин, «Аполлонуң» салдынын үвүүшкүнү дээш дүвүрээшкин болган, «Аполлон» биле «Союзтуң» дилежиишкин болгаш чоокшулажыышкын чадазы эгелей бээрге мен болгаш мээң өөрүм канчан сагыш амыр олуруп каар турган деп бис. Корабльдериниң чыпшыр чоокшулажып, тутчуп база тутчуушкунну бижыктыр герметизастан кирип турган үелерин манавышаан, сүрэздээнивисти чажырбас мен. Ооң соонда космонавтыларның корабльден корабльче дамчыышкыннары болган болгай.

Ол үеде бистер Алексей Леоновка, Валерий Кубасовка, Томас Стаффордка, Вэнс Брандыга, Дональд Слейтонга СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Леонид Ильич Брежневтиң чедирген сорук кирикчи байырын дыңнаан болгай бис. Биске-даа, космонавтыларга-даа ол дээрге үлүг өөрүшкү болган.

Космос шинчилекчилери эртем-техниктиг болгаш медицина-биологтуг шинчилелдерин кады чорудуп тургулаан ол шактарда болгаш минуталарда кымнын-даа сагыш амыр артпаанын билдингир. Корабльдериниң адырлыышкыны, бээ катан тутчуушкуну. Автономнуг ужудуушкун. Шынын сеглээрге, ол бүгү хүннер долу ужур-дузалыг болгаш сүрэздеңчиг шактардан, минуталардан тургустунган турган-на болгай. Ам шупту эрте берген—Алексей Леонов биле Валерий Кубасов төрээн чериндe ээп келгеннер.

— «Союз-Аполлон» программа талазы-биле бодунарның америк өөрүңер дугайында, бола бүгү чылларда оларныңбиле силериниң кады ажылдап турганыңар ол байдалдың дугайында үүнү чугаалап болур силер?

— Танышпазыңар кижилербиле ужуражы берген дийик силер. Баштай элээн дидиишпес болуру билдингир ышкажыгай. Көрүүп алган, бодоудувусту шинчип олурар бис. Ооң соонда ажыл-ишчи, чайыралдыг байдал, кайы-кайывыска бүзүрежилге тыпты хонуп келген. Шупту-ла чүве дораанна тас кыллыр таарыжы бербээн болбайн аан. Тус-тус эртем болгаш техниктиг айтырыглар талазы-биле маргылдаалар чамдыкта элээн изиг боон турган. Ол билдингир, чурт бүгүзү космос техниказын хөгжүдеринге бодунуң хууда оруу-биле чоруп келгенне болгай. Боду бодалдыг, боду хууда дуржулгалыг турган. Кайы-даа тала ниити сорулгаларны чедиишкиниг шиитпирлээринге дуза болгу дег чөпшээрежилгеня идепкейлиг дилеп турган. «Чогумчалыг болдурар» деп сөстү кол барымдаалап турдувус. Кайыкайызының чогумчалыг көргеннинд түңнелинде ийи таланың ынаныжын бүрүн шыныктырган андрогениниг тудуштурулга агрегады төрүттүнүп үнүп келген. Дамчылга модулюн америк эртемден өөрүвүстүң тургусканын-даа, «Союз-19» корабльге базыышкынның худулаарын болгаш згаар составының чогуур өскерлиишкинин хандырган чорукту-даа ооң-биле тайылбырлап болур. Ол хемчеглер белеткелге эң-не эвээш үеин үндүрүп турган космос шинчилекчилериниң бир корабльден өске корабльче кайы-кайызының дамчыыр аргазын алызында барып берген болдур ийин.

Доктор Глинн Ланнге баштаткан америк специалистериниң болбаазыраңгай билииниң болгаш аажок белеткелдииниң дугайын чугаалап турганының-даа хөрээ чок боор. Ол черле билдингир. Бууннуг чаагай идеяга ийи чурттарының специалистериниң хандыышылы, космостуң совет болгаш америк шинчилекчилериниң делегейде бир дугаар башкарылгалыг ужудуушкунун боттандырары дээш оларга опаашкан ол харыысалганы билген чорук «Союз-Аполлон» программаның чедиишкиниг күүсеттиңерингe аажок дузалаан дээрзин онзалап демделгеге чогуур.

— Космонавтыларныц болган астронавтыларныц эрсмаадыр болгаш шыдамык чоруун кижи төрелгетен кончуг магадаан болгай. Оларныц аажы-чаң характериниң оон аңгы кандыг шынарларын силер онза үнелеп көөр силер?

— Шынап-ла космонавтыларның болгаш астронавтыларның профессиязы — эрсмаадыр кижилериниң профессиязы болгай. Мен Алексей Леонов биле Валерий Кубасовтуң хайгамчыктыг ажылын өөрүшкү-биле демделээр мен. Соруглаан соруунга хөй-хөй чылдарны бербишаан, нарын технайаны шиңгээдип, ону ажыглаарынга тулдур өөренип албышаан, оларның эпис соруглаже баарда үүткүлдүг шудургузун мен онза үнелеп турар мен. Ол дээрге ужудуушкун программазын бүрүн күүседирин хандырган чугула негелде-дир. Алексей Леонов космосче ийи дугаар ужудуушкунну биргизиниң соонда он чыл эрткенде кылган. Бодунуң соругдан күзээн шагын бүдүн он чыл маңан деп чүве ындыг-ла белеп эвес болгай. Дональд Слейтон бодунуң кадыы бакшыраан, астронавтылар арааныдан холдуп каапкан турган, ынчалза-даа ол бодунуң күзелин чедип алган болгаш ужудуушкунну кылган деп чүвени чугаалай тыртып каайн.

Ынчарга ам, силериниң айтырыыларга харыылавышаан, сөөлгүзү кылдыр чугаалаан кааксаан чүвем болза, космонавтыларның ужудуушкунче дескел чок сундулуу, оларның эртемге боттарының салыышкынын киирер дээн күзели болур, а ол дээрге, алырылаа барып, кижи төрелгетенге ажыктыг болур дээни-дир.

— Силериниң бодалыңар-биле алырга, «Союз-Аполлон» программа делегей космонавтиказынга, кижилериниң угаан-саныылынга болгаш чүдү-чүректериниге кандыг салдар чедирер ирги?

— Делегей парлалгазының чугаалаан чүүлдериниче айтырын чөпшээрел көрүүр. «Союз-Аполлон» программаның түңнелдерин көскү сураглыг эртемденнер, специалистер, күрүне болгаш политиктиг ажылдакчылар бедин-биле үнелеп турар дээрзин билдингир. Ол чорук херектиң эртем-техниктиг талазынга, а ол ышкаш тайбыңны болгаш улустарның аразынга найыралды быжыглаар төлээде кады өөруттүүган совет-америк дуржулганың ужур-дузазынга хамааржыр. Мен мынчаар сөглеп болур мен: аңгы-аңгы чурттарның буянныг, белик чаагай идеяга каттышкан эртемденнериниң, конструкторларының специалистериниң чогаадыкчы дем каттыштырылгазы хөлээде үре-түңнелдиг болур, эртем-техниктиг дешилгете дузалаар дээр дугайын «Союз-Аполлон» программа ёзугаар ажыл бадыткан турар.

Кады ажылдан турган үеэште бистиң мөөңнеп алган дуржулгавыс келир үеде аңгыаңгы чурттарның төлөлекчиленнинің киржилгези-биле улустар аразының космосче экспедициларын организастаар чоруктуң болдунуп болурунуң болгаш ажыктымының дугайын херечилеп турар-дыр. «Союз-Аполлон» программаның улам годаргай үнелеп силер ужудуушкунуңнуң чедиишкиниг доозулганынга холбаштыр июль 24-те Москвага болур парлалга конференциязында ам болур силер деп бодай-дыр мен, аңаа эртемденнер, конструкторлар болгаш космонавтылар үүне чугаалаар апаар болгай.

Бистиң беседавысты Хьюстондан телефон мелээзи үзе кирипти. «Аполлон-Союз» программаның америк талаан директору Глинн Ланни Константин Давыдовичиге хайыккан сагыш-сеткил-биле чугаалады:

— Бистер «Союз-19» корабльдиң хонуушкунун телевизорлар экраннарыныңаа хайгаарап көрүп турдувус. Ужудуушкуннуң чедиишкиниг доозулганы-биле Силерге, Силериниң эштериңерге, космонавтылар Алексей Леоновка болгаш Валерий Кубасовка байыр чедирип тур мен.

— Чедирген байырыңар дээш Силерге өөрүп четтирдим — деп, К. Д. Бушуев харыылаан.— Силериниң болгаш Силериниң эштериңериниң улам ыңайгы ажылга чедиишкиниг болуруңарны, а «Аполлонуңуң» астронавтыларының Черге менда-чаагай ээп келирин күзеп тур мен.

Беседаның түңнелинде К. Д. Бушуев «Союз-19» корабльдиң «Аполлон» корабль-биле кады космоска ужудуушкунун белеткээринге болган боттандырарына киришкен бүгү кижилериниң күш-ажылын белин-биле үнелээни дээш эштер Л. И. Брежнев, Н. В. Подгорный болгаш А. Н. Косыгин оларга үүректиң ханызы-биле өөрүүнүн болгаш ханыы-биле өөттиргенин илергейлээн.

А. РОМАНОВ.

делегей бо хүннерде

ДЕЛЕГЕЙНИ МАГАДАТКАН

● **ВАШИНГТОН.**—Совет корабль «Союз-19»-туң Черге хонарын дыка сонуургап, улуг кичээнгейлиг көрген бис—деп, башкарылгалыг космос корабльдериниң Хьюстонда төвүнүн төлээлекчизи медеглээн. Америк специалистер «Союзтуң» Черге хонар аргазын бедин-биле үнелеп, ол дээрге совет корабльдиң ужудуушкунунуң кайгамчыктыг түңнели кылдыр көрүп турар.

—Делегейниң эң улуг күрүнези каттышкан күш-биле космос делгемин шинчилээринин ниити дуржулгазын чедиишкиниг дооскан-дыр—деп, кады ужудуушкуннуң америк таладан удуртукчуларының бирээзи Д. Падди чугаалаан.

Америк конгресстиң төлээлекчилер палатазының тергиилекчизи Карл Альберт мынча дээн: Бистер бо кайгамчыктыг дуржулгага киришкен кижи бүрүзүнге байыр чедирер ужурлуг бис, «Аполлон-Союзтуң» ужудуушкуну Совет Эвилели-биле Каттышкан Штаттарның техника талазы-биле улуг чедиишкиниин көргүскен.

—Бистиң ийи улуг чурттарывыстың улустары Чер кырынга-даа, космоска-даа кады ажылдап турган, кижилериниң амыдыралын экижидер талазы-биле улуг ажылларны кылып шыдаар — деп, база бир америк политиктиг ажылдакчы сенатор Уильям Хэтауэй чугаалаан.

Америк коммунистериниң солуну «Дейли Уорлд» америк-совет шенелде дээрге, чүсле космос делгемнеринге шинчилелге чугула үе-чада эвес боон турарын бижээн. Ол — политика талазы-биле база дыка улуг ужур-дузалыг болуушкун-дур. Бурунгаар депшилгеже чүткүлдүг бүгү кижилер ону дүшкүүрлүг чоруктун чавырлыышкынының демдээ кылдыр, кандыгдаа улуг бергелерни үре-түңнелдиг кады ажылдажылганы кылып турган, ажып эртип болурунуң херечилели кылдыр көрүп турар.

●**СОФИЯ.** Космоска ол төөгүлүг болуушкунну миллион-миллион кижилериниң кичээнгейлин-биле хайгаарап, ооң бүгү делегейге магадаашкынны болдуруп турганыдаа чөптүг — деп, «Работническо дело» солун бижээн. «Космоска ийи корабльдериниң ужуражыышкынын белеткеп, ону кылыр дээш кайы хире улуг күжениишкинни болган чазыг чок ажылды кылганы ооң көзүлген. Кажан ниити күжениишкин ажыктыг кады ажылдажылгаже угланганда, кижилериниң чаагай чоруу дээш демниг ажылдаанда кижи төрелгетениниң генийи чогум үүнү чедип ап шыдаарын ол болуушкун чайыннандыр бадыткан турар-дыр.

● **МАДРИД.** Бир эвес ону күрүнелер аразынга харылзаа-биле холбаштыр көөр болза, ол ужудуушкун дүшкүүрлүг чоруктун чавырлыышкынының ачызында боттанган деп саналр херек. «Союз-Аполлон» программа ёзугаар ужудуушкун — боттуг чоруктун чаа көргүзүү-дүр — деп, «Вангуардия эспаньола» солун бижээн.

● **ОТТАВА.** Көсмос корабльдери «Союз» биле «Аполлонуңуң» кады ужудуушкуну — аңгы-аңгы ниитилел тургузуглуг күрүнелериниң тайбың кожа-хелбээ догуннап болурунуң ленинчи принциптериниң амыдыралда боттаныышкынының чайыннаңчак үлегер-чижээ-дир—деп, Канаданың электриктериниң, радиотехниктериниң болгаш механиктериниң каттышкан профэвилелиниң удуртукчуларының бирээзи Джордж Харрис чугаалаан. Капиталистиг чурттарның ажылчын аңгызы совет-америк шенелдеге байыр чедирип турар. Чүге дээрге, делегейде дүшкүүрлүг чоруктуң чавырылдырарының болгаш тайбынны быжыглаарының чаа-чаа перспективаларын ол джыып турар.

● **ТАНАНАРИВЕ.** «Совет болгаш америк космонавтыларының кады чедиишкиниг ужуудуушкуну бүгү улустарның боттоттарынга чоокшуғажырынга идиглиг болуру чугаа чок. Ол тайбынны быжыглаарынга, чурттар аразынга тайбың кады ажылдажылганы калбартырынга улуг салыышкын» деп, «Имунгу Ваувау» солун бижээн.

(СЭТА).

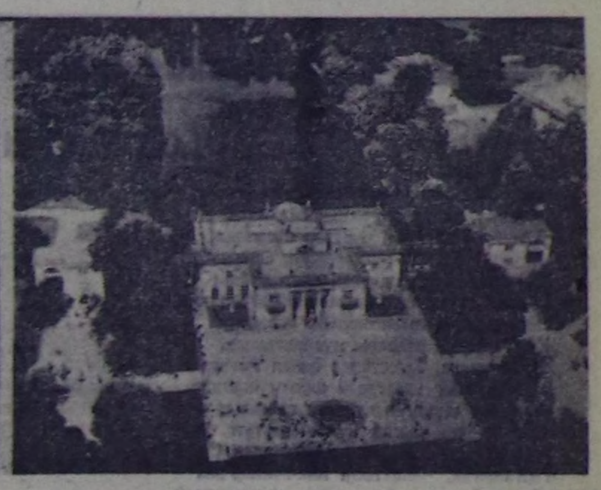

Варшава — Польша Улус Республиканың найысылалы— ам чоокшулап орар байырлалды аажок чараш байдал-биле уткуп турар: дайынның чылдарында болган үрегдээшкиннерден чүү-даа артпаан. Бо хүннерде ол хоорайны көөрге, архитектура талазы-биле байлаа аажок, чаа-чаа чуртталга районнары туруп келген. Делгем кудумчулар, сесерликтер, хөй санныг чараш парктар кижиниң караан өөртүп турар апарган.

Варшаваның чаражының чажыды—боттарының хоорайынга ооң чурттакчыларының ынаа, найысылалдың бодунуң ыаационал талазы-биле таарышкан онза хевирлери болур.

ЧУРУКТАРДА: Польша найысылалдың оң талаңы эринге району Прага-дыр. Лезенковси парита сугаа орлу.

ЦАФ—СЭТА-ның фотозу.

„АПОЛЛОН“ КОРАБЛЬДИҢ УЖУДУУШКУНУ

ХЬЮСТОН. Ужудуушкун башкарар төп. (СЭТА-ның тускай корр.). Америк астронавтылар Т. Стаффорд, В. Бранд, Д. Слейтон «Аполлон» деп космос кораблиниң бортунда ужудуушкунну уламчылавышаан.

«Союз-19» корабльдиң черге хонупканының дугайында медээни алгаш, америк астронавтылар кады шенелде талазы-биле боттарының совет өөрүнге программаны чедиишкиниг дооскаңы-биле байыр чедирреннер. «Бистиң эң дээре күзээшкинериви оларга дамчыдынар. Оларда бүгү чүвениң эки болганын дыңнаанымга өөрүп тур мен» деп, Т. Стаффорд Хьюстонда Ужудуушкун башкарар төпче медеглээн.

«Аполлоннуң» экипажы автономнуг программа талазыбиле эртем шенелделерин күүседирин уламчылавышаан. Астронавтылар Америк диптиң геологтуг тургузуун, далайның агымнарын болгаш байдалын, ооң иштинде эрик чоогунда сугнуң хирленгенин өөрөпп көөр сорулга-биле Черни хайгаарап, чурукка тырттырганнар.

Стратосферада аэрохулдерниң мөөңнелиишкинин болгаш ооң черден орү хуваалдазын хемчээн көөр талазы-биле ажылдарны эгелээн, оларны келир үеним космос корабльдериниң дерилгелерин кылырда өөренип көөр.

Он ышкаш кедергей ягаанкөк хереллениишкиннерни тодаргайлаар талазы-биле дуржулгаларны, чамдык биологтуг шенелделерни база чоруткан.

«Аполлон» деп космос корабли Гавай ортулуктарының чоогунга Оожум океанга июль 25-те Москваны-биле 00 шак 18 минута турда хонуптар ужурлуг.

«Новый Орлеан» деп вертолетоносецке баштаткан харагалзан камгалаар бөлүк корабльдиң хонар дээн районунда чеде берген.

В. ЧУКСЕЕВ,

А. БОБИКОВ.

МУРНУУ ВЬЕТНАМНЫҢ ХОСТАЛГАН ЧЕРИНДЕ

САЙГОН. (СЭТА). Хюэ хоорайда болгаш Тхыатхиен можунуң хөй-ниитиниң айыыл чок чоруун хандырар, чаа революстуг корум-чурумну тургузар талазы-биле ажылды чедиишкиннии-биле чорудуп турар. Амгы үеде мурнунда турган хөлезиленикчи шериглиг болгаш әдминистрацияның барык бүгү албан-хаакчылары, Тхиеунуң ёзу-чурумунуң үезинде турун турган реаксылыг партияларның кежигүннери ок-чепсээн дужаап бергеннер болгаш революсчу эрге-чагырганың органнарынга бүрүткедип алганнар. Чурттакчы чоннуң амыдыралы чоорту чогумчаан, ол чорук башкарылганың шериг хевириндeн хамааты хевирже шилчиир арганы берген.

Можуда будурулгени дүргени-биле хөгжүдер сорулга-биле дескен чер ээлериниң черлерин тараачыннарга түр үлеп берген: шериг херектеннерге болгаш революцияның дайзыннарынга хамааржып турган черлерни эвээш черлиг болгаш чер чок тараачыннарга үлеп берген. Революстуг эрге-чагырга чер ээлериниге муң ажыг тонна химиктиг чемишчидиглеглерни, инсектицидтерни, нефтепродуктуларны берген.

Дайынның уржуктарын болгаш мурнунда турган ёзу-чурумдан артып калган социал таарышпас чүүлдерни чоорту чок кылыры Мурнуу Вьетнамның бүгү чериндe кол сорулгазы боон хевээр арткан.

АНГОЛА: хамаарышпас чорукка кыжаныышкын

Ам Анголада дүвүрээзиниг болуушкуннарның алыс утказын Анголаны хостаары дээш улусчу шимчээшкиниг (МПЛА) даргазы А. Нета чоокта чаа шак мынчалдыр ылаптыы-биле тодарадып чугаалаан: «Бо чуртта кара чангыс политиктиг боттуг чорук болза, реаксылыг болгаш депшилгеге күштерниң аразында, бүрүн хамаарышпас чоруктун талалакчыларының болгаш неоколониализмниң талалакчыларының аразында шынгыы удур-дедир туржуушкун болуп турар».

Анголаны хан төгүүшкүннүг хамааты дайынче дедир киирерин, ооң уламындан бо чылдың ноябрь 11-де аңаа хамаарышпас чорукту чарлаар дээшин үзериң ораллажып турар реакцияның кол чепсээ Анголаны хостаарының национал фронтузу (ФНЛА) дээр чуве болуп турар. ону Х. Роберто баштаан. Заирниң президентизи Мобутунуң чоок төрели болгаш ол чуртта орулгалыг элээн каш компанияларның ээзи Х. Роберто Африканың бо девискээринде америк компанияларының эргe-ажыктары-биле болдунуң эргe-ажыктарын шагда-ла холбап алган.

ФНЛА-ның удуртукчуларының болгаш оларга оргалаттынган бөлүктерниң ам кол сорулгазы болза ёзулуг хамаарышпас, демократтыг Анголаның тыптып келирин болдурбазы, даштыкы монополиялар Африканың ол эң байлак чуртун, ооң нефтизин болгаш алмаазтарын, чезин болгаш демирин моон сонгаар-даа үптеп алырынга таарымчалыг байдалларны тургузары ол болур.

Антиимпериалистиг политиканы чорудуп, Анголаның хамаарышпас чоруу дээш демисежип турар ёзулуг улусчу шимчээшкин болур МПЛА-ның талалакчыларын ФНЛА болдунуң ол дерзин сорулгазын чедип алыр дээш сөөлгү айларда күш-биле узуткаар чорукту боттандырып турар. Эрткен неделяда ФНЛА-ның хоралакчы үүлгедиглерине чоннуң болгаш МПЛА отрядтарының талазындан чогуур ойтур шавыышкынны бере бээрге, Х. Роберто нургулайында-ла Заирде турар бодунуң 20 муң кижилиг армиязын Анголаның найысылалы Луандаже чоруулар деп кыжанган. Барын талакы агентилел черлериниң дыңнадыгларын ёзугаар алыргa, Х. Робертонуң шериглерин кыдат инструкторлар өөреткен болгаш кыдат боо-чепсек-биле чепсеглээн болуп турар.

«МПЛА-же кадыг-дошкун халдаашкыннарны кылып турар ФНЛА-ның отрядтарын ак кештиг хөлезиленикчилер удуртуп турар» деп, Иоганнесбурттун «Стар» солуну чоокта чаа миннип бижээн. Салазар камгалалының — Пиденің агентилери чорааннар болгаш «Чилиге Төп разведка эргелелинге ажылдап турган» кижилер база ФНЛА-ның талазында тулчуп турар. Сураглыг англи африканчы Б. Дэвидсонун бижээнин ёзугаар алырга, ол-ла бүгү хөлезиленикчилер болгаш агентилер МПЛА-га удур демисежип турар, чүге дээрге, депшилгеиг Анголаның төрүттүнүп келири ооң-биле кожа чурттарда реаксылыг болгаш неоколониалистиг ёзу-чурумнарның база ажыт киреринин демдээ болу бээр.

Анголада барының үзелиг күштернің идепкейжээни Португалияда иштики политиктиг байдалдың чидигленнишкинибиле капсырлажы бергени база таварылга эвес. Бодунуң иштики айтырыгларын шиитпирлээриндeн Португалияның демократтыг күштерин чардыктырар, ооң чепсектиг күштерин Анголага дайын операцияларынче киир тыртар, метрополияга экономиктиг бергелерни болдурар дээш делегей реакциязы ораллажышкын кылып турарының дугайын хөй чүүлдер херечилеп турар. Португалияның Компартиязының Чиңгине секретары Алваро Куньялдың медеглээнин ёзугаар алырга, «Португалияның бүгү-де амгы политиказы-биле маргыжып турар реаксылыг күштер мөөнешкен ирик-сазан чер кылдыр Анголаның хуула бээринин кыжаныы туруп турар».

С. КУЛИК.

(СЭТА).

Португалияда байдал

ЛИССАБОН. СЭТА-ның корреспондентизи Э. Ковалёвтуң дамчытканы болза премьер-министр Васку Гонсалвиш Португалияның чаа чазаан тургузар дээш сүмележилгелерни уламчылаан турар. «Секулу» солуга берген интервьюзунга национал чаңгыс эптиг чаа чазаан эң дүрген тургузары эргежок чугула деп онзалап демделээн, ол бүгү португалларны революцияны камгалаарынга быжыг туруштуг болгаш серемчилелдиг болуруче кыйгырган.

Июль 21-де Революстуг чөвүелдиң үленарлыг хуралы болган. Чуртта политиктиг байдалды болгаш Анголада байдалды аңаа чугаалажып көрген.

Португалияның чамдык районнарында хөй-ниитиниң корум-чурумун үрээр чоруктар, ооң иштинде депшилгелиг политиктиг партияларның бажың-балгаттарынче халдаашкыннар бар боон турар дээрзин Революстуг өөвүлел демделээн.

Ындыг үүлгедиглерни шиитпирлиг буруу шаңкаш, Революстуг чөвүлел «корум-чурумну каржызы-биле үрээр чоруктарны болдуруп, португал революцияның тайбың хөгжүлдезин ооң-биле хажыдын болгу дег чорудаалаарының тыптыр чоруун боогдаары» эргежок чугула деп онзалап демделээн.

Соципартияның баштыңнары ол-ла үеде шуугаазының суртаалчы кампаниязы өөскүдүп турар. Партияның национал чөвүлеля болгаш ооң чиңгине секретары Марио Соареш медеглелдер болгаш интервьюлар чарлап, аңаа Португалияның Коммунистиг партиязынче болгаш өске-даа депшилгелиг организацияларже халдаашкыннар кылып турар. Шак ол күткүлдүг кампания чурттуң хөй-хөй районнарынга ужур-дужок чоруктарны өөскүдер арганы реаксылыг болгаш консерватитиг идегеттерге берип турар.

Июль 21-де бөлүк хулиганнар ПКП-ниң Алкобаста болгаш Лоуриньяда организацияларының бажыңнарынче халдаашкыннар бар боон турар дээрзин Революстуг өөвүлел демделээн.

Ындыг үүлгедиглерни шиитпирлиг буруу шаңкаш, Революстуг чөвүлел «корум-чурумну каржызы-биле үрээр чоруктарны болдуруп, португал революцияның тайбың хөгжүлдезин ооң-биле хажыдын болгу дег чорудаалаарының тыптыр чоруун боогдаары» эргежок чугула деп онзалап демделээн.

Соципартияның баштыңнары ол-ла үеде шуугаазының суртаалчы кампаниязы өөскүдүп турар. Партияның национал чөвүлеля болгаш ооң чиңгине секретары Марио Соареш медеглелдер болгаш интервьюлар чарлап, аңаа Португалияның Коммунистиг партиязынче болгаш өске-даа депшилгелиг организацияларже халдаашкыннар кылып турар. Шак ол күткүлдүг кампания чурттуң хөй-хөй районнарынга ужур-дужок чоруктарны өөскүдер арганы реаксылыг болгаш консерватитиг идегеттерге берип турар.

Июль 21-де бөлүк хулиганнар ПКП-ниң Алкобаста болгаш Лоуриньяда организацияларының бажыңнарынче халдаашкыннар бар боон турар дээрзин Революстуг өөвүлел демделээн.

ИНДИЙ ПАРЛАМЕНТИДЕ

ДЕЛИ. (СЭТА). Июль 22-де Индияның парламентизинге премьер-министр Индира Ганди чүве чугаалаан. Чуртту депшилгелиг чаартылгаларның оруу-биле чорудар дээн чазактың болгаш Индияның Национал конгресс партиязының шиитпирлиг чоруунга бүзүреп ынанып турар болганда, Индияның улузу онзагай байдалды боттандырып чоруткаының деткип турар деп, ол улусчу палатаның депутаттарынга медеглээн.

Чамдык баштыңнарны хоптап мегелээриниң, бактап пүүлдээриниң талазынче барын үзелдиг партияларның болгаш организацияларның өөскүдүп нептеректеп кампаниязын И. Ганди буруу шаңкан. Ындыг антидемократтыг аргаларны, ылангыя Джан Сангхтың партиязы болгаш ооң барык шеригээн РРС бөлүү ажыглаан турар деп, ол медеглээн. «Мен оппозицияның төлөлекчилериниң айтырын көрейн: Шак мынчалдыр байдалды кандыг чуртка база кандыг чазак ол хире үр шыдажып туржук?»

Чазактың ап чоруткан хемчеглери чуртка конституциялыг болгаш парламентилиг системаны камгалап арттырарынга, улустуң эрге-ажыктарынга, Индияның хөгжүүр апаар угланышкынынын эрге-ажыктарынга дүгжүп турар деп, премьер-министр онзалап демделээн.

Индира Гандиниң демделээни болза, ооң чарлаары социал-экономиктиг чаартылгалар программазында эрги чүүлдер, ам-даа боттанмаан чүүлдер бар болзажок, ол программа индий улустуң күзеп турар чүүлдерин амыдыралга боттандырарынга эргежок чугула байдалды тургузуп турар.

Чугаазының түңнелинде премьер-министр реакция-биле демиселге сырый каттыжарынче чонну кыйгырган.

ЧЫРЫТКЫЛАНЧАК СОВЕТ-МООЛ НАЙЫРАЛ

ӨӨРҮНЧҮГ УЖУРАЖЫЫШКЫННАР

Моол Арат Республиканың Убса-Нур аймактың хөгжүм-шии театрының артистери боттарының оюн-көргүзүглерин бистиң республиканың ажыл-ишчилериге июльдуң 22-ден бараалгадып эгелээн. Моол аалчыларның баштайгы концерти Өвүр районнуң төвүнге болган. Ол-ла хүн артистер Чадаана хоорайже чорупкан.

СЭКП Чоон-Хемчик райкомунуң бирги секретары Н. С. Бойду, район Советиниң күүсекчи комитединиң даргазы Б. Б. Чюдюк болгаш районнуң партия, совет органнарының ажылдакчылары моол аалчыларны каас-чараш бойдус чурумалдыг Хондергейге уткуп алганнар. Моол улустуң чечектелген уран түүлүнүң төлээлекчилеринге районнуң шоферлери дириг чечектерни тудусканнар.

Кежээкиниң 7 шакта Чадаана хоорайның Ногаан театрынга моол өңүүктер район төвүнүң чурттакчыларынга солун концертин бараалгатканнар. Түүн бистиң моол аалчыларывысты Барыын-Хемчик районнуң партия, совет органнарының ажылчы чонунуң төлээлери уткуп алганнар. Ол-ла хүн Кызыл-Мажалыктың Культура бажыңынга Убса-Нур аймактың хөгжүм-шии театрының артистери солун программалыг концертин көргүскен.

Бөгүн моол өңүүктер Тываның аар үлетпүрүвүн баштайгызы — «Тыва даг-дүгү» комбинат-биле танышкаш, кежээ Ак-Довурактың Культура ордузунга концертин көргүзерлер.

В. ЧАДАМБА.

ЧУРУКТА: Убса-Нур аймактың артистерин Өвүрге уткуп алганы.

КИНО КӨРҮЛДЕЗИНИҢ СӨӨЛГҮ ХҮННЕРИ

Москвага кинофестивальдың сөөлгү хүннери эрткен. Ынчалза-даа кино-шуулганың ажыл херекчи байдалы кошкаш дивээн. Июль 22-де конкурстуң түнелел көрүлделери болган, делегейниң тоску кинофестивальның киржикчилериниң Москваның болгаш Москва чоогунуң ажыл-ишчилери-биле ужуражмышкынаргы үргүлүүлээн. Хөй санныг журналистер совет делегацилының пресс-конференциязынга чыглып келген. Ол делегация «Кызыл яблоко» болгаш «Дерсу Узала» деп долу метраждыг фильмнерни конкурска киргеи. Ол пресс-конференцияга ук кино-чуруктарның тургузукчулары-биле кады ССРЭ-ниң Күркинозунуң даргазы Ф. Т. Ермаш, ССРЭ-ниң Кинематографистер эвилелиниң баштаар черииниң бирги секретары Л. А. Кулиджанов, хөй национальдыг совет кинематографиянның сураглыг ажылдакчылары киришкен.

Совет Эвилелиниң кино мастерлери-биле баштайгы кады ажылдаанынга сеткил хангаын япон режиссёр сеткилиин ханызындан илергейлээн. «Мосфильм» студияга оларның тырттырган «Дерсу Узала» деп кино-чуруу фестиваль киржикчилериниң улуг сонуургалын болдурган.

— Сураглыг орус аян-чорукчу болгаш эртемден В. А. Арсеньевтиң ному-биле кино-чуруук тургузарын шагда-ла күүсеп чораан мен — деп, Токиодан келген аалчы чугаалаан.— Ол бодалымны күүседир кылдыр мени чалааны [illegible] совет кинематографиязының [illegible]газынга аажок улуу-биле өөрүп четтирип турээр мен. Бис дыл билишпезиниң шаптыктаашкынын дүрген ажыл эрткеш, улустуң чугаалажмыры ышкаш, чартык сөстеи-не бот-боттарывысты билчир апарган бис.

Арсеньевтиң ному үүгле чугаалчы...ың эн солун экспедицияларының дугайын чугаалап турары-биле кижини хандыкшыдып турар эвес. Менээ ынаа кол үүе — ооң маадырлаының кижизит кайгамчык найыралы, бойдуска шынчызы болгаш ынакшылды боов турар деп, режиссёр уламчылаан. Бойдус, мен бодаарымга, аная арыглардан, хөлдерден, шыналардан оранчок улуг — ол кижилерге үүгле кадыкшылды берип турар эвес, харын оларга чаагай сеткилдиң аажок улуг салдарын база чедирип турар. Бо фильмни тырттырар арганы менээ бергени дээш, бойдусту хумаганал көөр чорук хоойлу апарган силерни чуртуңарга коңчуг улуу-биле өөрүп четтирдим — деп, ол чугаалаан.

Акира Куросава совет актёрларның, ылаңгыя Дерсу Узаланың ролюн кайгамчык хандыкшыл-биле ойнаан Максим Мунзуктун, кино тырттырган бөлүктүн бүгү киржикчилериниң ажылын бедик-биле үнелээн.

Кайгамчык чогаалчы аян-чорукчу В. К. Арсеньевтиң ролюн сураглыг артист Ю. Соломин ойнаан, ооң салым-чаяаны чогаалдың темазынга коңчуг чоок: актёрнуң чаш үеэн тайга-сынныг Чита чоогунга эрткен.

Хоочун тыва артист Максим Мунзук Дерсу Узаланың ролюнуң күүседикчизи болган. Ооң аныяк чаш үеэн база-ла маадырныы ышкаш, түренчиг чораан. Бичизинде-ле өскүс калгаш, хөлечиктеп эгелээн Мунзук аңчы боор, тайга-сынарны хөйүү кезээн. Революция сөөлүнде чылдарда М. Мунзук тыва национал театрының үндезилекчилериниң бирээзи болган, он-он рольдарны ойнаан, элээн хөй аныяк актёрларны кижизиткен. Артистиң бодунуң чугаазы-биле алырга, аңчы Дерсуунуң — улуг үгаанныг, бойдуска хандыкшылдыг, чаагай сеткилдиг болгаш сагыш човангыр кижиниң ролюн эки ойнаар дээш сеткилдиң онза хайыгыышкыны-биле ойнаан.

Кинематографистер болгаш парлалганың төлээлекчилери амгы үениң кино хөгжүлдезиниң хөй айтырыгларын ийи шак дургузунда чугаалажып келгеннер. Хөй чурттарның парлалга төлээлекчилери үүгле айтырыглар салыры-биле кызыгаарланмайн, докталттынган чанчылды үреп, харын совет конкурс фильмнериниң дугайында бодалдарын база чугаалап турганнар. Ылаңгыя бедик үнелелди кыргыс мастерлериниң Чингиз Айтматовтуң чогаалының аяны-биле тырттырганы «Кызыл яблоко» деп кино-чуруу алган. Кол рольдуң күүседикчизи Суйменкул Чокморов, режиссёр Толомуш Океевтиң тургускан ол фильмни канчаар тырттырганын чугаалаан.

...Фестиваль төнчүзүнде келгеи. Ынчалзажок ооң киржикчилериң Киевче, Ленинградче, Бакуже, Тбилисиже, Минскиже, Алма-Атаже болгаш Совет Эвилелиниң өске-даа хоорайларынче аян-чоруктар маган турар. Олар ол черлерге баргаш, бистиң хөй национальдыг чуртувустуң чедишкиннери-биле таныжар, акы-дуңма эвилеллешкен республикаларның кино уран түүлүнүң мастерлери-биле ужуражырлар.

И. ВЕКСЛЕР,
В. ПЕТРУНЯ,
СЭТА-ның корр.

Тываның аныяк чогаалчыларының чөвүлел хуралы бөгүн болур

ЧОРУУҢАР-ЛА ЧОГУЗУН

Совет «Союз» октаргайже согунналды.
Америка «Аполлону» ыкылыйтыпты.
Аттыг-чарлыг ийи чурттар космоска
Чолукшуур дээш медээлежип, болчажыпты.
Ийи тала күштер шенеп көөр дивээн
Тайбың эртем сайыралын шылгаар диген.
Талыгыда сылдыстарның аразында
Ийи чурттуң оолары куспактажыр.
Байконурда, Хьюстонда ажыл киткээн
Байырлалдыг үделгеден шупту чоргаар.
Ийи улуг шүүлген чурттар аразында
Изиг байыр, чаагай күзел ужугуп тур.
Төлбул болгаш Өдүгендө ивижилер
Торгалыгда, Чалаатыда малчыннар-даа
«Союз» болгаш «Аполлонга» сеткилинден
«Чоруулар-ла чогузун!» деп йөрээп турлар.

В. САГАН-ООЛ.

ТӨРЭЭН ЧЕРИМ ЫНАКШЫЛЫ

Эргим өңүүк, кажан-на бир
Эр бодуңну уттувуткаш,
Ынак чериң ошкап, чыттап,
Ыглап-сыктап чыткан сеи бе?
Аас-кежик аяк долган
Аяс-даа хүн үнүп кээрге,
Бүгү чүве багай көстүр
Бүргег-даа хүн
чедип кээрге,
Өндүр чаагай
төрээн черим
Өөрүшкүүнүү өскүдүп,
Мунгаралым буза базып,
Мурнун булаап,
үлежи бээр.
Аалымдан ырак эвес
Арга кыдыы черге келгеш,
Каас-коя кеттиннипкен
Кадыннар деп, хадыңнарның
Хөлегезин дөженнипкеш,
Хөлбеңдээрин
шугланыпкаш,
Төрээн черим эрге-чассыг
Төлү болуп чыдып аар мен...
Өпей ыры, чалыы назын,
Өөрүшкүнүн шагы, хүнү,
Чуртталгамда частырыглар,
Шуурган хат, харлыг дүвү,
Эргим кыстың кужактааны,
Эзрем сугнуң бырлаңнаажы —
Шупту чүве карак орта
Чуруттунуп көстүп келир...
Кезек када дыштанып каш,
Хералп, көстүп,
туруп кээр мен.
Демиселче, чуртталгаже
Девип, самнап үнүптер мен.
Дөспес чүреэм
чоргаар, хостут
Ындыңналдыр бадырыптар:
«Төрээн черим ынакшылы
Ындыг шынчы ынакшыл
чок».
Эргим өңүүк, төрээн черим
Эки-даа хүн, багай-даа хүн
Эзэн севи черле кагбас —
Эриг баарлыг болбазыкпе!

О. КОДУР-ООЛ.

Серафима үгба

Кыргыкчылар аразында
Кырлаң хаайлыг, хертеш
сынныг,
Хүлүмзүүг арнын
каастаан,
Хүндүткелдиг үгбавыс бар.
Ооң ады Серафима.
Ону билбес кижи-даа чок,
Колхозувус хоочуну.
Коңчуг эки кыргыкчывыс.
Хүнде кылыр хүлээлгезин,
Хүннүң ажыр күүседир,
Шалыпчылар одуруунга
Шагдан бээр кирген кижи.
Серафима үгбавыстан,
Сеткил хандыр үлегер ап,
Шалыпчылар одуруунга
Чаржыылыңар, шүглүүлүңер!

Зоя ООРЖАК.

Номчукчулар «ШЫН» дугайында

АРЕВЭЧИ ШААМДАН ӨҢНҮҮМ

Үжен чылдарда аревэчи оол турдум. Ол чылдарда тыва чаа үжүк-бижиктиң тургустунуп турарының сураа бистиң бо черге дыңналы хонуп келген үүе. Ынчангы аныяктарның ол өңүүк-биле ужуражын, чугаалажыксаан күзел-чүткүлү чайгаар-ла хыптыккан. «Тыва чаа үжүк-бижик төрүттүүнүп турар-дыр» деп чугаа аалдан аалче дыргын тарап чоруп турган.

Ынчан латин үжүк-бижикти шоору билир турган мен. Ол үеде «Шын» солун латин үжүк-биле парлаттынып үнүп турган. Ынчангаш ооң эгелээш-ле «Шынның» салдыкпас номчукчузу болу берлим. Ооң бээр-ле ол мээң караам чырыдып чоруур өңүүм апарган. Аңаа парлаттынган материалдарны номчуп турган, солун дээрге үениң чугула айтырыгларын оюп эртпес, ону ыяап-ла чырыдар, ажыламыдыралчы фактыларга даянып чүве-дир деп билип алган мен. «Шынның» үүгле номчукчузу эвес, харын ынчан ол латин дылга үнүп турда, чоорту ооң бижикчизи апарган мен.

Аныяк шаамда эң-не баштай парлалгага материалдарын үнүп кээрге, бүдүү иштимде өөрүүр-даа турдум. Ооң чоорту мээң материалдарымны база бүгү Тыва номчуп турар чүве-дир деп биле бергеш, ооң харыысалгазының дугайында болап, бижиир апарган мен.

1937—1938 чылдарда латин дылга бижип турган материалдарымны архивтээн «Шын» солуннардан чоокта чаа номчугуладым. Ам пенсиялай берген кырган кижиге ол үжүк-бижик шала уттундуруп бар чыдар ышкаш чорду. Чылдан чылче улам-на эжижип, материалдар сонуурганыг боор, политиктиг болгаш кижизидилгелиг утка-шынары улам-на ханылап бар чыдарын эскердим. Солуннуң материаллары чоннуң ажыл, амыдыралындан алдынар чүве болганда, ук амыдырал үе-шаг эртken гудум-на, өскерлип турар болганда, ол ыдыг болур-даа ужуруг.

Чогум-на ооң ужурунда бо үедеги—бодунуң бежеңги чылының бединнче үнүп орар «Шынны» үжен чылдардагызы-биле деңнээрге, ылгалы улуг.

Ук солуннуң амгы арынарындан очерктерни, фельетоннарны болгаш өске-даа хевирлерни сонуургап номчуп турмен. «Хойжунуң индири», «Улусчу контроль», «Күшажылчы алдар», «Чөлбеңкөрүүчүк», «Шевер-кыстың булуңу», уругларга «Хүчүгеш» болгаш өске-даа булуңнар бары солун. Олардан өөреннглиг-даа, хей-зөт кирикчи-даа, кижизидилге уткалыг-даа ажыктыг үүлдерин кижи номчуп шингээдип ап турар-дыр.

Эш-өөр-даа, сургакчылар, пропагандистер, башкылар-даа кижиге хүнүүң кээп, сургап, сүмелеп, айтып турбас-ла болгай, а солун хүннүң келир болгаш чүү-даа чугаалап бээр кижиниң өңүүү-дүр деп бодаар-дыр мен. Ынчангаш солунну камнап, көктеп-шидип ап чоруур кижи мен.

Бижикчи-даа, номчукчу-даа болганымда «Шынның» 50 чылдар дургузунда эткен оруу Тываның бурунгаар хөгжүлдезинге төөгүүнүп дириг арынларын арттырганынга чоргаарланып чоруур-дур мен.

С. ТАНЗЫН-ООЛ.
Тес-Хем район.

Почтачының бодалы

Аныяк шаамда Тывага көстүп келген латин болгаш ооң соонда ёзулуг тыва үжүк-бижикти ала чайгаар болум өөренип алган мен. Үжен, дөртен чылдар үезинде Тывага үнүп турган солуннарны барык номер бүрүзүн саадал чок номчугулаар турдум. База-ла үениң байдалын, чоннуң ажылыжын-не бижээн боор чүве болгай.

1941 чылда Ала-чурттуң Улуг дайыны эгелээр билек АРШ-тың шеринин хүрээлелиге кирген мен. Ынчан шеригге ол-бо кожуунардан келгилээн үе-черге эш-өөрүмбиле чоорту танымып ап эгелээн мен.

Ынчан мен аныяк шаамда шериг хөрээнге кызымаккай өөренип, дыка хөй үүлдерни билип ап турдум. Солун номчуурунга хандыкшылым дам барган. «Шын» солунну латин дылга номчуп турдум. Фронтуда байдалды-ла кончуг сонуурган турган бис. Кол кичээнгей ынаар угланган. Шеригниң политиктиг ажылдакчылары «Шын» солунну дамчыштыр фронтудан медээлерни биске допчулап дыңнадып берип турган. Ынчангы-даа солунну көөрге, даштыкыда, иштикиде боор турар болуушкуннарны болгаш тыва чоннуң ажыл-ижин чырыткан болгулаар...

Амгы үеде мен «Ак-Туруг» совхозта чурттап, ажылдап турар мен. Ажылым база-ла солун-биле холбашкан, малчыннарның почтачызы мен. 1962 чылда почтачылап эгелеттим. Ам ол үш чыл дургузунда ажылдап чоруурум бо. Мынча ботка ырак-чоок малчыннарга чедирер чагаа, бижиктерни, солун болгаш журналдарны саадатпазын-на ораладжып келдим. Почта тарадып хап чоруурумга мээң ишкир сумкам иштинге «Шын» солун чок болбайн барбас. Ону малчыннар номчуурунга база аныак-тыр. Ам удавас 50 харлаар ук солунну ол үш чыл үүрүүнде дажыглап тарадып турарым бо. Ынчангаш кеззеде-ле кады чоруур «Шынны» кыштын соогу, чайның изиндаа дивес, чымыштыг иштиг апарган. Аңаа парлаттынган материалдарны номчуп турган, солун дээрге үениң чугула айтырыгларын оюп эртпес, ону ыяап-ла чырыдар, ажыламыдыралчы фактыларга даянып чүве-дир деп билип алган мен. «Шынның» үүгле номчукчузу эвес, харын ынчан ол латин дылга үнүп турда, чоорту ооң бижикчизи апарган мен.

Аныяк шаамда эң-не баштай парлалгага материалдарын үнүп кээрге, бүдүү иштимде өөрүүр-даа турдум. Ооң чоорту мээң материалдарымны база бүгү Тыва номчуп турар чүве-дир деп биле бергеш, ооң харыысалгазының дугайында болап, бижиир апарган мен.

1937—1938 чылдарда латин дылга бижип турган материалдарымны архивтээн «Шын» солуннардан чоокта чаа номчугуладым. Ам пенсиялай берген кырган кижиге ол үжүк-бижик шала уттундуруп бар чыдар ышкаш чорду. Чылдан чылче улам-на эжижип, материалдар сонуурганыг боор, политиктиг болгаш кижизидилгелиг утка-шынары улам-на ханылап бар чыдарын эскердим. Солуннуң материалдары чоннуң ажыл, амыдыралындан алдынар чүве болганда, ук амыдырал үе-шаг эртken гудум-на, өскерлип турар болганда, ол ыдыг болур-даа ужуруг.

Чогум-на ооң ужурунда бо үедеги—бодунуң бежеңги чылының бединнче үнүп орар «Шынны» үжен чылдардагызы-биле деңнээрге, ылгалы улуг.

Ук солуннуң амгы арынарындан очерктерни, фельетоннарны болгаш өске-даа хевирлерни сонуургап номчуп турмен. «Хойжунуң индири», «Улусчу контроль», «Күшажылчы алдар», «Чөлбеңкөрүүчүк», «Шевер-кыстың булуңу», уругларга «Хүчүгеш» болгаш өске-даа булуңнар бары солун. Олардан өөреннглиг-даа, хей-зөт кирикчи-даа, кижизидилге уткалыг-даа ажыктыг үүлдерин кижи номчуп шингээдип ап турар-дыр.

Эш-өөр-даа, сургакчылар, пропагандистер, башкылар-даа кижиге хүнүүң кээп, сургап, сүмелеп, айтып турбас-ла болгай, а солун хүннүң келир болгаш чүү-даа чугаалап бээр кижиниң өңүүү-дүр деп бодаар-дыр мен. Ынчангаш солунну камнап, көктеп-шидип ап чоруур кижи мен.

Бижикчи-даа, номчукчу-даа болганымда «Шынның» 50 чылдар дургузунда эткен оруу Тываның бурунгаар хөгжүлдезинге төөгүүнүп дириг арынларын арттырганынга чоргаарланып чоруур-дур мен.

С. ТАНЗЫН-ООЛ.
Тес-Хем район.

Херээженнер чылынга

ХЕРЭЭЖЕННЕР АЛДЫН ЧЫЛЫ

Авазының төрээн оглу,
Хөрээженниң эжи, өңнүү
кижи-дир мен.
Амыдырал чеченнери —
Кежик-чолдуг эжы-төлдүң
адазы мен.
Мөңге частың дириг өңү,
Кеззеде-ле черивисти шуг-
лаары дег,
Бөмбүрзектиң бүдүн чар-
тыы —
Хөрээженнер чуртталгавыс
шимеп чорлар.
Даартагы дээр арыг болзун,
Дайын хады сырынналып
келбезин дээш,
Дайынчылар одуруунда
Тайбың дээштиң хөрээжен
чон туржуп турлар.
Хүнну булут дуглавазын,
Хүлүмзүүг ие, чаштан ча-
рылбазын,
Хүндүткелге, ынакшылга
Хүрээледип чөрзүннар деп
йөрээр-дир мен.
Ава, үгба, дуңма кыстар
Алдын чылы, келир өйү че-
лээштелзин,
Күзелдери зайлашсын дээш,
Күдүк базып, черге чедир
мөгөөр мен!

Салчак МОЛДУРГА.

МАЛЫМ ХАРАП...

Чинге-Даамның эң-не бедик
Шишпиниидиве үне бергеш,
Малым ай деп, каргыраалап,
Бараан хараар чаңчылыг
мен.
Оожум баткан узун Тестиң
Олбукталган шынаазынга
Артель — колхоз шимик-бай-
лаа—
Арбын сүрүг сыңмас көстүр.
Чедя-Тейим кедезинде
Черлик аңнар —чээреннерге
Өрү совхоз өшкү, хою
Өөрлежипкен кожа чоруур.
Малдырганыг фермазында
Маңган буга бустагылап,
Чаарганыгда эткен хекке
Чаржалажып, улажыптар.
Малчын өөрүм хемде, дагда
Балыргылаан ыры-шоору
Чинге-Даамның хаязынга
Чир-шоң дүжүп, чаңгыланыр.

Д. ЧЫРГАЛ-ООЛ.

САЯКТАДЫШ КЕЛИР ЧҮВЕ...

Фермадан ырак-даа эвес
Белдир черге чылгым дозуп,
Имир каксы чөлзип тура,
Иштим-хөңнүм ырлаптар мен.

«Арыг-Бажы» четпейн чыда,
Аъдым аксын тыртпас-ла мен.
Анай карам көрбейн чыда
Ала караам шиммес-ле мен.

Ону дыңнааш, эргим сарыым
Оялазын эзертепкеш,
Саалда соонда эжи менче
Саяктадып келир чүве.

Моңгуш ДОРЖУ.

ССРЭ-ГЕ — 1979 ЧЫЛДА

ЖЕНЕВА. (СЭТА). Дошка ойнаар хоккейниң делегей лигазының конгрези Швейцарияның Гштад хоорайга болган. Анаа хөй бадылаашкынны алганы-биле хоккейниң делегей чемпионадын дараазында чурттарга эрттирерин шинтпирлээн: Чехословакияга 1978 чылда, ССРЭ-ге 1979 чылда, Швецияга 1980 чылда.

Хоккейге делегей маргылдаазы 1976 чылда Польшаның Катовице, 1977 чылда Австрияның найысылалы Вена хоорайга болур.

Бөгүн «ХУВИНСКАЯ ПРАВДА»

● «1975: беш чылдың доозукчу чылы». Бөлүк материалдар.

● «Мал чемниң белеткелинге — шлавылалдыг болур». Информациялар, корреспонденциялар.

● «Чечектер болгаш хүлүмзүүгүшкүннер». Акы-дуңма Моолдуң артистери-биле ужуражмышкын дугайында В. Межованың репортажы.

● «Чижектиң күжү-биле». Идеологтут ажылдың практиказындан М. Кузьминаның корреспонденциязы.

● «Бедик дүжүттү алырынче орук». Тыва АССР-ниң мелиорация болгаш суг ажылагый министри М. Достак-ооллуң үүлү.

● «Чогаал булуңу». Бөлүк материалдар.

● Бистин чурттаң, даштыкыдан болгаш спортчу информациялар.

Телевидение

ИЮЛЬ 24-ТЕ

МОСКВАДАН
9.00—Дамчыдылгалар программазы.
9.05—«Чер». Эртем-нептередилгелиг өңүүт фильм.
9.55—«Бөмбүрзектиң чалыылары». Өңүүт.
10.25—«Франческа биле Римини». П. Чайковскийниң баледи. Күрүшеннің «Классиктиг балет» деп концерт ансамбли күүседир. Өңүүт.
10.50—Киножурнал (Кызылдан).
11.10—ССРЭ-ниң Камгалал министерствозунуң тускай үлегерлиг оркестриниң концерти. Өңүүт.
11.30—«Ye». Информастыг программа.
12.00—Орбитадан медээлер.
12.15—«Эллептиг кижижиктер». Өңүүт тоол.
12.30—«Бичиниериниң уран чогаадылгазы». Өңүүт.
13.00—Медээлер.
13.15—«Спортлото» тиражы. Өңүүт.
13.30—ССРЭ-ниң Камгалал министерствозунуң тускай үлегерлиг оркестриниң концерти. Өңүүт.
14.05—«Чоннуң чаагай чоруунуң айтырыглары». Дамчыдылганы Төп телевидениеннің политиктиг тайылбырлакчызы Л. А. Вознесенский эрттирер. Өңүүт.

КЫЗЫЛДАН
14.50—«Куда конгазы». Уран-чечен телефильм. 1-ги серизязы.
15.50—Мультфильм.

МОСКВАДАН
16.00—Орбитадан медээлер.
16.15—«Документалдыг экран». Дамчыдылганы шулүктү Р. Рождественский эрттирер.
17.30—«Спортлото» тиражы. Өңүүт.
17.45—«Чоннуң чаагай чоруунуң айтырыглары». Дамчыдылганы Төп телевидениеннің политиктиг тайылбырлакчызы Л. А. Вознесенский эрттирер. Өңүүт.
18.30—Киножурнал (Кызылдан).
18.40—Орбитадан медээлер.
18.55—«Карамазов алышкылар». Хөй сериялыг уран-чечен өңүүт телефильм 2-ги серизязы.

КЫЗЫЛДАН
20.05—Телемедээлер.
20.20—«Бистин планетавыс». Дамчыдылга.
20.40—Мультфильм.
20.50—Телемедээлер.
21.00—«Танцыже чалаалга». Телефильм.
21.25—Тыванын телевидение болгаш радио комителиниң симфония оркестриниң концерти.
21.55—Чарлаллар, реклама.

МОСКВАДАН
22.00—Медээлер
22.15—23.25 — «Карамазов алышкылар». Хөй сериялыг уран-чечен өңүүт телефильм. 2-ги серизязы.

Агаар

Бөгүн республикага бүргеп, аязыр, даглыг черлерге кудуушкуннуг чаъс чаар. Хаттың дүргеин секундада 5—10 метр чедер. Агаарның температураза 25—30 градус изиир.

Кызылга будуттаар, чагбас. Хаттың дүргеин секундада 7—12 метр чедер. Агаарның температураза 28—30 градус изиир.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

КИНОТЕАТРЛАРДА

ИЮЛЬ 24-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Ийги ылаптыг шын» 9.50, 11.40, 13.30, 15.20, 17.10, 19.00, 20.50 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Сени шүүмем!» (8-ки үндүрүлгези), «Аай хаттыг болзун, капитаннар» 9.35, 11.10, 12.45, 14.20, 15.55, «Тоянчы» (2 серизязы) 17.30, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Олар аас-кежиктиг болурлар» 15.00, 16.50, 18.40, 22.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Тулчуушкунче үүгле «кырганнар» кирип гур» 10.30, 18.40, «Игрек-17» 15.00, 16.50, 20.30 шактарда.

ЧАЙГЫ КИНОТЕАТРГА: «Вий» 14.30, «Алгыжыксай-дыр бис» 16.20, 18.10, 20.00 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ. Индекс 667000

Кызыл, Шетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 3 ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, препаганда кылдызының 31-75, хөрүсалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал кылдызының 37-13, культура кылдызының 23-54, кедээ ажылагый кылдызының 21-47, үлетпүр кылдызының 23-54, чагаа кылдызының 41-27, информация база совет тургузут кылдызының 20-60, корректорларның 27-41, бухгалтериялың 50-22, солун келбейн барганда 32-75 телефонче болгаар.

ТИРАЖЫ 15877. ЧАГЫ № 224.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Йом үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле өргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Шетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 1). ТС—01094.